

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pobaltí jako transnacionální region

Markéta Hanzlíčková

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Pobaltí jako transnacionální region

Markéta Hanzlíčková

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a čas, který mi při zpracování této práce věnoval.

Obsah:

Úvod	6
1 Region.....	10
2 Dělení regionů podle makroperspektivní metody politické geografie.....	11
2.1 Transnacionální region.....	14
3 Historie Pobaltí.....	16
4 Obyvatelstvo Pobaltí	20
4.1 Příčiny přítomnosti národnostních menšin a způsob získání občanství po vyhlášení samostatnosti	23
4.2 Problémy s integrací ruské menšiny do společnosti	26
5 Vybrané znaky politické kultury Estonska, Litvy a Lotyšska.....	27
6 Spolupráce států Pobaltí a integrační snahy	32
6.1 Vojenská integrace	32
6.2 Ekonomická integrace.....	34
6.3 Politická integrace.....	35
7 Spolupráce s ostatními státy a organizacemi.....	37
8 Kultura Pobaltí	39
8.1 Kulturní spolupráce.....	42
Závěr.....	44
Seznam pramenů a literatury:.....	47
Resumé	54
Seznam příloh.....	55

Úvod

Problematika transnacionálních regionů a integrace států je v dnešní době velmi probírané téma. V souvislosti se snahou malých států prosadit se ve světě, kde vládou mocensky silné státy, je spolupráce a integrace v rámci takových regionů podle Bořka Hnízda (1995: 78) pro některé země jediná možnost, jak se zviditelnit na ekonomické a politické scéně světa a na půdě mezinárodních organizací.

Pokud se zaměřím na teorii, tak transnacionální region je, jak uvádí Hnízdo (1995: tamtéž), seskupení dvou a více států, které k sobě pojí několik společných politických ukazatelů – společná minulost, politická kultura, zahraniční politika, náboženství, jazyk a další faktory. Teorie však ve většině příkladů popisuje jen ideál typu a bližší charakteristika tohoto typu regionů, jak uvádí autor, závisí na oblasti, ve které se nachází, což z každého případu dělá unikát.

V práci se budu věnovat již výše popsanému transnacionálnímu regionu, jenž je jedním z druhů mezinárodních regionů. Ty v politické geografii studujeme pomocí makroperspektivní metody, jejímž základem je, jak uvádí Michael Romancov (2007: 410) to, že badatel může bez jakýchkoliv omezení předem definovat prostor, ve kterém bude provádět svůj výzkum, bez ohledu na existující stát. Dalšími druhy mezinárodních regionů jsou vedle transnacionálního regionu panregion a transhraniční region. Na tomto rozdělení můžeme vidět, že Hnízdovo pojetí regionu není nijak velikostně omezeno, i když sám uvádí, že existuje tendence brát region za velikostně menší než stát (Hnízdo 1995: 6).

V rámci výše popsané metody se tedy v práci zaměřím na oblast Pobaltí – Lotyšsko, Litvu, Estonsko. Tyto tři státy byly kvůli své poloze v minulosti významnou oblastí, kterou chtěly evropské mocnosti získat. Jak uvádí Zájedová (2011: 130), hlavně kvůli přístupu k moři znamenal zisk tohoto území pro Rusko na přelomu 17. a 18. století snadnější cestu do Evropy. Z tohoto důvodu Pobaltí

již od středověku čelilo mnoha útokům a mocenským ambicím ze strany evropských mocností, které poznamenaly jak historii, tak i kulturu této oblasti.

Kvůli strategické poloze a boji o zisk území je nepopiratelné, že zde docházelo k mísení různých vlivů – od švédských, přes polské a německé až k ruským. S dlouhodobou nadvládou Ruského impéria a později Sovětského svazu souvisí i významná národnostní menšina Rusů na tomto území a hojné používání ruštiny jako druhého jazyka. To vše vypovídá o možném konfliktním potenciálu kvůli mísení různých vlivů. Otázkou však zůstává, jestli tyto vlivy z minulosti mají určitý dopad na státy dodnes a mají rušivý potenciál nebo obava z dalších možných externích vlivů v budoucnosti nutí státy ke spolupráci a k většímu sblížení.

Estonsko, Litvu a Lotyšsko však k sobě neváže jen společná historie. I po osamostatnění těchto států můžeme pozorovat samostatný přesto obdobný politický vývoj na daném území – přechod od republik k autoritářským režimům, osamostatnění od Sovětského svazu a další. Společná historie, myšlená jako období, kdy v dnešní době samostatné státy tvořily jeden větší celek, je, jak uvádí Hnízdo (1995: 78), jedním z důležitých bodů, který spojuje sousední země a napomáhá ke tvorbě transnacionálních regionů. Podle autora je toto nejvíce vidět na Evropě, kterou můžeme chápat jako panregion seskupený z několika transnacionálních regionů (Hnízdo 1995: 81).

Za určující faktory transnacionálního regionu označuje Bořek Hnízdo (1995: 78–82) společnou historii, obdobnou politickou kulturu, společné integrační snahy a spolupráci na mezinárodním poli, podobnou kulturu, jazyk, obyvatelstvo a náboženství. Cílem práce je tedy na základě analýzy Pobaltí v definičních znacích transnacionálního regionu podle Bořka Hnízda zjistit, ve kterých hlediskách Pobaltí naplňuje transnacionální charakter a ve kterých nikoliv.

Práce bude rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce bude zaměřena na region a jeho pojetí v sociálních vědách. V první

kapitole této části se budu věnovat samotnému termínu region. Ten je podle Ladislava Cabady (2009: 5) jedním z nejpoužívanějších v současných politických i společenských debatách, což vypovídá o historické, ekonomické i kulturní důležitosti těchto jednotek. Jak však uvádí, i přes hojné používání tohoto termínu, zatím nedošlo k vytvoření univerzální definice pojmu region a vysvětlení termínů s ním souvisejících. Z tohoto důvodu v první kapitole uvedu základní definici termínu region a poté se zaměřím na jeho pojetí v sociálních vědách.

Druhá kapitola se bude věnovat rozdělení regionů podle makroperspektivní metody politické geografie. Na úvod zmíním druhy regionů a u panregionu a transhraničního regionu uvedu obecnou charakteristiku a několik příkladů. Nejvíce se kvůli tématu práce budu věnovat transnacionálním regionům.

V praktické části se poté budu věnovat samotné oblasti Pobaltí. Na základě definice transnacionálního regionu budu zkoumat Estonsko, Litvu a Lotyšsko z různých hledisek. Ve třetí kapitole se zaměřím na historii této oblasti. Čtvrtá kapitola se bude věnovat obyvatelstvu Pobaltí – zaměřím se na národnostní složení obyvatelstva oblasti, jazyk, kterým mluví, a na náboženství, které vyznávají. Kvůli obsáhlosti tématu politická kultura se v páté kapitole zaměřím pouze na vybrané znaky politické kultury u těchto zemí.

Jak jsem zmínila, spolupráce a ve větší míře tvorba transnacionálních regionů je podle Hnízda (1995: 78) důležitá obzvláště pro malé státy, pro které znamená možnost lépe prosazovat své cíle a názory na mezinárodních fórech. Z tohoto důvodu se v šesté kapitole zaměřím na integrační snahy Estonska, Litvy a Lotyšska. V kapitole se budu věnovat jejich spolupráci na vojenské a ekonomické úrovni a na integrační snahy těchto států. V sedmé kapitole se zaměřím na spolupráci i integraci na mezinárodní úrovni.

Poslední kapitola praktické části bude zaměřená na společné kulturní znaky těchto zemí a spolupráci v této oblasti. U všech kapitol praktické části

budu porovnávat zjištěné informace a hledat transnacionální hledisko, které je podstatné pro tuto práci. V závěru poté zhodnotím, v jakých hlediscích naplňuje Pobaltí transnacionální charakter a v jakých mohou existovat pochybnosti.

Problematika regionů a jejich studia je stále aktuální téma, proto je zdrojů a literatury týkajících se tohoto námětu celá řada jak v anglickém, tak i českém jazyce. Teoretická část práce bude založena na dělení regionů podle autora Bořka Hnízda a jeho knihy *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. V jednotlivých kapitolách praktické části budu využívat jak literaturu, tak internetové zdroje v českém i anglickém jazyce. Část věnovaná historii a kultuře bude převážně založena na knize *Dějiny pobaltských zemí* od autorů Luboše Švece, Vladimíra Macury a Pavla Štola. Významným zdrojem pro statistiky ohledně skladby obyvatelstva ale také exportu a importu bude databáze *The World Factbook* spravovaná americkou agenturou CIA.

1 Region

Tradiční jednotkou v rámci politické geografie a v odborné literatuře stále nejrozšířenějším měřítkem pro analýzu je územní stát. Do popředí se však díky rozvoji volební geografie dostala administrativní jednotka uvnitř státu a také samotný region jako územní jednotka, u které si můžeme sami definovat hranice (Hnízdo 1995: 10–11). Podle Michaela Romancova (2007: 419–420) právě makroperspektivní metoda umožňuje definovat vlastní hranice zkoumané jednotky – regionu. Tento krok nám také podle něj napomáhá vyhnout se zkreslením, ke kterým může v průběhu studia dojít a která mohou být způsobena i omezenou možností výběru jiné jednotky při studiu určitých procesů.

Pravděpodobně nejjobecnější definice regionu je uvedena v *Encyklopedii Diderot* (2002: 373), podle které je region částí povrchu Země, která je specifická určitými znaky. Takovýto region je dále podle vymezení rozdělen na region fyzicko-geografický a sociálně-geografický. Jak uvádí Dočkal (2004) na regiony můžeme nahlížet z různých pohledů a oborů. Ekonomické vysvětlení regionu se zaměřuje na trh práce v oblasti, výrobu, hospodářství, ekonomické vztahy v oblasti a další. Z institucionálního pohledu je nutné se při definici regionu zaměřit na institucionální struktury, další studie se při vymezení zaměřují na vztah centra a periferie a jiné například na vztah politických systémů regionu a vyšších celků.

I Björn Hettne (2005: 544) ve svém článku *Beyond the 'New' Regionalism* uvádí, že koncept regionu je jiný v každé disciplíně. V rámci geografie se na regiony nahlíží jako na historické provincie s potenciálem stát se národním státem nebo jako na nově vytvořené oblasti v rámci státu – například ruské gubernie. Obor mezinárodních vztahů stejně jako politologie zase podle autora chápou regiony jako nadnárodní subsystémy mezinárodního systému – tedy světové regiony. Za minimální definici světového regionu je považován obvykle malý počet států spojených dohromady díky geografii a stupni vzájemné závislosti. Autor také uvádí, že podle komplexnějšího pohledu lze region označit

jako skupinu států, které pojí etnické, lingvistické, kulturní, sociální a historické pouto.

Je tedy jasné, že v pojetí regionu přírodními a společenskými vědami můžeme pozorovat mnoho rozdílů, a jak uvádí Cabada (2009: 9), i přesto že přírodovědci tento pojem používají často, nemohou se shodnout na jediné společné definici tohoto pojmu. Kvůli tomu se mezi nimi objevuje dělení regionu na přirozený nebo umělý. Přirozený region je specifický svým vymezením daným vlastnostmi zemského povrchu. Tímto typem regionu se zabývá geografie jako věda, a proto je možné ho označit termínem geografický. Umělý region, oproti přírodnímu, vznikl díky činnosti člověka a často bývá vymezen politickými hranicemi (Cabada 2009: 9; Romancov 2007: 420). Hettne (2005: 544) však uvádí, že dnes autoři souhlasí, že žádný přírodní region neexistuje a definice regionu závisí na výzkumné otázce. Podle něj je také široce akceptováno, že nejvíce záleží na tom, jak aktéři přijímají a interpretují ideu regionu a regionotvornosti, protože všechny regiony jsou podle něj sociálním konstruktem a z toho důvodu jsou politicky sporné.

2 Dělení regionů podle makroperspektivní metody politické geografie

Jak již bylo zmíněno, při studiu politické geografie je možné uplatnit několik hledisek pohledu. Můžeme se soustředit na jednotky menší než stát nebo je možné využít většího měřítka. Při této volbě je tedy možné zvolit pohled, který vůbec nebere ohled na území a hranice států. Předmětem studia z takovéto perspektivy se poté stává, jak uvádí Hnízdo (1995: 64), studium mezinárodního politického regionalismu.

V rámci makroperspektivní metody a tohoto oboru se věnujeme mezinárodním regionům, které je možné rozlišit na tři základní typy rozdílné velikostí – panregion, transnacionální region a transhraniční region. Panregion, někdy nazývaný makroregion, pokrývá velký prostor – často celý kontinent. Druhým typem regionu je transnacionální, který spojuje minimálně dva státy. Transhraniční region je nejmenší z nich – často je menší než státy, ve kterých se

nachází. Je to malá oblast nerespektující politické hranice a spojující hraniční oblasti minimálně dvou zemí (Hnízdo 1995: 64).

Obor mezinárodního politického regionalismu a jeho studium přispívá především k pochopení integračních a dezintegračních politických procesů, které jsou v dnešní politické situaci velkým problémem. Tento obor je však důležitý i pro vysvětlení možných budoucích problémů ohledně napětí mezi státy a regiony a možného vzniku konfliktů ze strany transhraničních regionů kvůli separatismu a rostoucímu nacionalismu (Hnízdo 1995: 64).

Největším typem mezinárodního regionu, je makroregion, který je v tradiční terminologii označován jako panregion. Jak uvádí Hnízdo (1995: 64), tento typ zahrnuje největší prostor – často území celého kontinentu – pro který jsou charakteristické určité společné politicko-civilizační elementy, které ho sjednocují a zároveň odlišují od ostatních panregionů. Ve světě dnes můžeme vymezit takových celků deset – Angloamerika, Latinská Amerika, subsaharská Afrika, Střední východ, indický subkontinent, jihovýchodní Asie, Austrálie a Oceánie, Dálný Východ, eurasijský panregion a Evropa (Hnízdo 1995: 64; Romancov 2007: 420). Podle Hnízda (1995: 64–65) je však existence určitých panregionů problematická a sporná. Jedním ze sporných případů je panregion Austrálie a Oceánie kvůli malému počtu obyvatel. Další problematickou oblastí podle něj může být jihovýchodní Asie, která není kulturně a civilizačně jednotná – spíše se skládá z různých politických a náboženských komunit.

Tématu panregionů se ve světě politické geografie dostává značné pozornosti – podle Cabady (2011: 7) je to obzvláště kvůli tomu, že umožňují celosvětový pohled na svět a jeho politicko-geografickou strukturu. Tato problematika přitahovala jak politické geografy – S. B. Cohena – tak i politology, například B. M. Russetta, který rozdělil panregiony na základě sociálních, ekonomických a kulturních faktorů¹ (Hnízdo 1995: 64). Další koncept

¹ B. M. Russett na základě svého dělení rozeznává pět panregionů – Afroasii, Západní svět, Latinskou Ameriku, polorozvinutou Latinskou Ameriku a východní Evropu (Cabada 2011: 11).

makroregionů předložil S. Huntington, který převážně na základě náboženství přišel s dělením na civilizační okruhy (Cabada 2011: 11).

Nejmenším typem regionů je transhraniční region. Jak uvádí Hnízdo (1995: 64), tato oblast je nevelká, často menší než okolní státy. Nejdůležitější charakteristikou tohoto regionu však je to, že nerespektuje politické hranice zemí a spojuje k sobě pohraniční oblasti minimálně dvou států v dané oblasti v jeden politický region. Podrobnější charakteristika těchto regionů je individuální, z toho důvodu, jak píše Hnízdo (1995: 85), je možné najít různé typy transhraničních regionů, po celém světě, protože se liší tím, v jaké části světa existují. V Latinské Americe je příkladem tohoto regionu oblast Chaco mezi Argentinou, Bolívií a Paraguayí. V Severní Americe můžeme transhraničním regionem označit oregonskou oblast – Britská Kolumbie a státy Oregon, Washington a Idaho – o čemž svědčí úzké vazby kanadské provincie vůči sousedním americkým státům a také podle Hnízda (1995: 86) až separatistické náznaky Britské Kolumbie. Druhým příkladem v Severní Americe jsou podle autora kanadské provincie u břehů Atlantského oceánu – Nové Skotsko, New Brunswick, Ostrov prince Edwarda a Newfoundland – které kvůli obavě z nezávislosti Quebecu a tím jejich odtržení od anglofonní Kanady udržují významné vztahy s novoanglickými státy USA².

Nejznámějším příkladem z Asie je Kurdistán, rozdělený mezi Turecko a Írán a po první světové válce ještě mezi Sýrii a Irák. Dalším příkladem je případ kavkazské Osetie, jejíž severní část je součástí Ruské federace a jižní součástí Gruzie. Jak uvádí Hnízdo (1995: 87), u evropských příkladů je nutné nahlížet jinak na regiony ve členských státech Evropské unie, ve státech žádajících o členství a v zemích mimo EU. Příkladem v rámci EU jsou Baskicko na pomezí Španělska a Francie, Limbursko, rozdělené mezi Belgií a Nizozemí, a Šlesvicko, rozdělené mezi Dánsko a Německo. Zvláštním případem těchto regionů je

² Mezi novoanglické státy USA patří Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island a Connecticut.

Laponsko, rozkládající se na území Finska, Švédska, Norska a Ruska, a jak uvádí autor také Karélie na území Finska a Ruska.

2.1 Transnacionální region

Posledním typem je region transnacionální. Co se týče velikosti, je to oblast pokrývající území minimálně dvou sousedních států. Tímto pojmem lze označit skupin států v rámci určitého panregionu s řadou společných politických znaků, kterými může být, jak uvádí Hnízdo (1995: 78), společná historie ve společném státu, obdobné politické kultury a snaha o vytvoření vlastních institucí integrujících do většího celku.

Hnízdo (1995: 78) také uvádí, že velmi často jde o malé státy, kterým existence takového regionu přináší lepší možnost prosadit se na mezinárodní scéně. Důležité však je, aby tyto země byly přibližně stejně mocensky silné nebo slabé. Pokud by se ve skupině objevil výrazně silnější stát, podle autora by tento krok mohl být chápán jako snaha mocensky silnějšího státu rozšířit sféru svého vlivu. Z této podmínky tedy vyplývá, že transnacionální regiony nelze hledat v panregionech s velkými politickými celky. V ostatních je možné je najít, avšak si můžeme povšimnout, jak výrazně je ovlivňuje panregion, ve kterém se nachází.

Pokud se zaměříme na mimoevropské transnacionální regiony, tak určité příklady lze nalézt ve střední a Jižní Americe. Velmi blízké jsou si díky jazyku, společné historii a i společným politickým zájmům vůči velkým sousedům Guatemala, Honduras, Salvador, Nikaragua a Kostarika – je možné k nim přiřadit i Panamu (Hnízdo 1995: 79). Jak však autor zmiňuje, spolupráce těchto států není bez problémů. Dalším příkladem v této oblasti je Karibik – myšleny bývalé britské kolonie – ve kterých však problém tvoří populační nevyrovnanost mezi státy. V Jižní Americe může být jedním z příkladů sever kontinentu, kde se v letech 1819 až 1830 rozkládala Velká Kolumbie. Formování transnacionálních regionů v subsaharské Africe je ovlivněno koloniální minulostí. Správa koloniálních mocností spojuje země z hlediska společné historie a kvůli tomu zde

můžeme identifikovat několik příkladů – jedním z regionů by mohla být západní Afrika, kde však překážku transnacionálnímu regionu tvoří jiný úřední jazyk mezi Nigérií – jako možným centrem – a ostatními státy – kromě dvojjazyčného Kamerunu. Mezi zeměmi bývalé Francouzské západní Afriky tvoří překážku zase rivalita mezi Senegalem a Pobřežím slonoviny (Hnízdo 1995: 79–80).

V oblasti Blízkého východu je pravděpodobně nejznámějším příkladem Maghreb, u kterého je však problémem rivalita Maroka a Alžírka. Dalším příkladem může být Arabský poloostrov, kde spojujícím faktorem je jazyk, kultura, náboženství a podobný politický i sociální systém, proti integraci však jdou staré dynastické spory mezi vládnoucími rody. Klasickým příkladem z další oblasti je podle Hnízda (1995: 81) bývalá sovětská Střední Asie nebo Indočína.

Pokud se věnujeme evropským transnacionálním regionům, tak podle Hnízda (1995: 81) můžeme oblast celého evropského panregionu chápat jako skupinu několika transnacionálních regionů. Podle něj je to tak výrazné, že je možné hovořit o tom, že Evropa nemíří k celkové integraci, ale právě k rozdělení na tyto regiony. V tomto případě podle něj poté můžeme považovat za transnacionální region i národní stát – Itálii. Podobný typ seskupení můžeme najít na Pyrenejském poloostrově a na Britských ostrovech – v obou případech však jde o státy s více národy, z nichž jeden je politicky centrální. U příkladu Velké Británie můžeme však vidět, že společná historie a blízké ekonomické a kulturní vazby Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a Irska neznamenaají politické spojenectví – překážku tvoří členství v NATO, kdy Irsko kvůli své neutralitě není členem, a územní spor o Severní Irsko. Nejklasičtějším případem transnacionálního regionu v Evropě je pravděpodobně Skandinávie, hlavně z toho důvodu, že oproti ostatním případům je tvořen více jak dvěma suverénními státy. Diskutovaným seskupením tohoto typu je také střední Evropa, kde však asi největší problém tvoří vůbec vymezení samotné oblasti.

3 Historie Pobaltí

Nížinná oblast na pobřeží Baltského moře byla osidlována lidmi postupně z jihu na sever v závislosti na ústupu severského zalednění a poklesu moře. První zmínky o obyvatelstvu v Litvě a v Lotyšsku pocházejí z desátého a devátého tisíciletí před naším letopočtem. Jak Švec (1996a: 7) uvádí, z archeologických nálezů a výsledků výzkumů je jasné, že etnika Litevců, Lotyšů a Estonců původně obývala daleko rozsáhlejší oblasti a jejich dnešní území je výsledkem posunu teritoria k Baltskému moři kvůli tlaku expanze slovanských kmenů.

Ve středověku tato oblast čelila kvůli své strategické poloze mnoha útokům a mocenským ambicím ze strany evropských mocností. Litva čelila sjednocovacím snahám polského království, řádu německých rytířů, moskevského knížectví a švédského království. V bojích proti německému řádu ztráceli, což nakonec vyřešil ve 14. století kníže Jagello svým sňatkem s polskou následovnicí a vytvořením personální unie s Polskem³ (Kasekamp 2010: 24–25). Tato unie později nazývaná Rzeczpospolita se rozpadla, jak uvádí Dančák (1999: 77–78) až v 18. století a v tzv. třech děleních Polska bylo území a obyvatelstvo rozděleno mezi Rusko, Prusko a Rakousko⁴.

Lotyšsko naopak bylo ovládáno livonskou větví Řádu německých rytířů a v 16. století bylo pod nadvládou ruských carů. V 17. století se na severu a východě země usadili Švédové a na přelomu 18. a 19. století Lotyšsko opět získali Rusové (Rakovský 1999: 151). Jak uvádí Zájedová (2011: 129–130), historie Estonců je také významně spjata s boji o moc na evropském kontinentě. Ve středověku se dostali do konfliktu například s německými rytíři, Dány, Švédy, Poláky a Rusy. Nakonec se spolu s Lotyšskem prakticky do konce 16. století stali součástí Livonska, jehož území však bylo po livonských válkách rozděleno mezi Dánsko, Rusko, Švédsko a Polsko-litevský stát.

³ Viz Příloha č. 1.

⁴ Viz Příloha č. 2.

Kvůli své poloze se celé Pobaltí na přelomu 17. a 18. století stalo centrem mocenských zájmů Ruska. Jak uvádí Švec (1996b: 103–104) za vlády Petra I. byla vytvořena koalice Ruska, Dánska a Polsko-litevského státu za účelem porážky dosavadního hegemonu Baltu, Švédska. V tzv. velké severní válce, která probíhala v letech 1700–1721, nakonec zvítězilo Rusko a ovládnutím baltských přístavů tak získalo možnost přímého kontaktu se západní Evropou. Následky války však byly pro obyvatele Pobaltí katastrofální – kvůli hladomoru a válečným tažením byla populace redukována do takové míry, že obnova zničených oblastí trvala až do poloviny 18. století (Švec 1996b: 103–104).

Vzrůst nacionalismu se u obyvatel Pobaltí projevil na přelomu 19. a 20. století. Probuzení národního hnutí v Estonsku a Lotyšsku napomohli německo-baltští vzdělanci a kněží zájmem o lidovou kulturu a jazyk. Car Alexandr III. však rozvoj hnutí zastavil intenzivní rusifikací oblasti. Všechny kroky, které podnikl ke zrušení zvláštního postavení Estonska a Lotyšska jako ruských gubernií, odůvodňoval snahou ochránit oblast před germanizací (Švec 1996c: 122–130). Litevský národně emancipační proces probíhal odlišně – hlavně kvůli rozdělení obyvatelstva mezi carskou říši a Prusko⁵, čímž každá oblast používala jiný úřední jazyk – jedna prošla rusifikací a druhá germanizací – ale i náboženství – v ruské části bylo litevské obyvatelstvo katolické a v pruské části převládalo luteránství (Švec 1996c: 134).

Touhám po samostatnosti výrazně napomohly až ruské revoluce v roce 1905 a 1917. V roce 1905 byla veškerá revoluční hnutí v Estonsku a Lotyšsku tvrdě potlačena. V Litvě měly revoluční události jiný charakter – nenabýly takové intenzity, potlačení také nebylo tak tvrdé jako v ostatních zemích Pobaltí. I přes potlačení revolučních událostí však získali zástupci všech baltských národů poslancecká místa v Dumě (Švec 1996c: 143–150).

Jak uvádí Švec (1996d: 151), první světová válka byla událostí, která eliminovala tehdejší hegemony a umožnila státům Pobaltí vyhlášení

⁵ Viz Příloha č. 3.

samostatnosti. V průběhu války, konkrétněji v roce 1915, se Německu podařilo obsadit Litvu a jižní část Lotyšska⁶ až po řeku Daugavu, kudy procházela vojenská hranice mezi ruskou a německou armádou. I přes to však pobaltské země vyhlásily samostatnost – Litva si vyjednala podmínky s německou vládou a vyhlásila nezávislost 11. prosince 1917 a podruhé 16. února 1918⁷. Estonsko vyhlásilo nezávislost 24. února 1918, Lotyšsko si však počkalo až na konec první světové války a Lotyšská národní rada proklamovala nezávislost 18. listopadu 1918 (Dančák 1999: 79–80; Pospíšil 1999: 12–13; Rakovský 1999: 152–153).

Nezávislost baltských států však ještě nebyla mezinárodně uznána. Z toho důvodu všechny tři státy čelily různým útokům. Většinou šlo o agresi ze strany sovětského Ruska. Lotyšsko se kvůli obavě spojilo s německým generálem Rüdigerem von der Goltzem, který spojení využil ke státnímu převratu v roce 1919 (Fiala 2011b: 11). Litva čelila agresi a pokusům o sjednocení také ze strany SSSR a Polska. Polská vláda dokonce i po mezinárodním uznání Litvy podpořila početnou polskou menšinu na jejím území k vyhlášení tzv. Střední Litvy, která zahrnovala i Vilnius, což způsobilo, že hlavní město bylo celé meziválečné období pod polskou nadvládou (Fiala 2011a: 71–72). Otázky mezinárodního uznání se nakonec chopila tzv. Baltická komise. Podle Zájedové (2011: 133) však mocnosti Dohody s rozhodnutím čekaly na konec občanské války v Rusku. Vladimír Iljič Lenin nakonec nabídl Estonsku, Litvě a Lotyšsku mírovou smlouvu, v níž se sovětské Rusko vzdalo nároků na jejich území a

⁶ Osvobození Litevců a Poláků a podpora vytvoření jejich států se stala součástí propagandy a měly za cíl zakrýt vlastní expanzivní cíle. Anexe Litvy a pobaltských gubernií se postupem času stala součástí válečných cílů Německa (Švec 1996d: 152).

⁷ V první deklaraci nezávislosti Litvy vydané 11. prosince 1917 byl zmíněn těsný svazek s Německem, který de facto znamenal vznik Litvy jako německého protektorátu. Na protest proti této deklaraci odstoupila z Litevské rady řada jejích členů. Na mírové jednání v Brestu Litevském však nebyli přizváni zástupci „osvobozených“ národů a z toho důvodu Litevská rada opakovala 16. února 1918 vyhlášení nezávislosti – teď však již bez zmínky o vztahu k Německu. Nezávislost Litvy byla uznána až Vilémem II. 23. března 1918 (Švec 1996d: 154–155).

uznalo jejich nezávislost. V roce 1921 pak byly všechny tři státy přijaty do Společnosti národů.

Před nově vzniklými státy stálo mnoho problémů – například obnova válkou poškozené země, reorientace ekonomiky, vybudování školství. Důležitým krokem bylo sepsání ústav nově vzniklých zemí. Estonsko vzniklo jako demokratický parlamentní režim, ve kterém funkci prezidenta zastával předseda vlády. Lotyšsko vzniklo také jako parlamentní demokracie v čele s prezidentem s reprezentativní funkcí. A podobně na tom byla i Litva, která vznikla jako parlamentní demokracie s výkonnou mocí rozdělenou mezi prezidenta voleného parlamentem a vládu. Problémy, kterými si však země procházely – časté střídání koaličních vlád a jejich nestabilita, korupční aféry a další, nutily část politiků hledat funkční alternativu. Tu našli v nastolení autoritativních režimů podle zahraničních vzorů. V Estonsku došlo ke změně režimu na základě referenda v roce 1933 přijetím nové autoritativní ústavy. V Lotyšsku a Litvě došlo ke státním převratům a nastolení autoritářských režimů – do čela Lotyšska se v roce 1934 dostal K. Ulmanis a v Litvě se k moci již v roce 1926 dostal A. Smetona (Pospíšil 1999: 13–15; Rakovský 1999: 156–157; Dančák 1999: 81–82).

Období nezávislosti však netrvalo dlouho. V důsledku Molotov-Ribbentropova paktu se celé Pobaltí v roce 1939 dostalo do sféry vlivu SSSR, což vedlo v roce 1940 k okupaci těchto států. I přes to, že od roku 1941 byly státy v rámci druhé světové války okupovány Německem, se nic na situaci v Pobaltí nezměnilo a na konferencích tzv. Velké trojky bylo Stalinovi ustoupeno v jeho požadavku potvrzení anexe (Švec 1996e: 227–236). Sovětský svaz tedy jako vítězná mocnost po druhé světové válce obnovil činnost místních komunistických stran a Pobaltí se na téměř padesát let stalo svazovými republikami.

Politická situace v celém Sovětském svazu se uvolnila až po nástupu M. S. Gorbačova v roce 1985 a jeho politikám glasnost' a perestrojka. Ve státech se začala objevovat hnutí za demokratizaci, která podstoupila kroky

k osamostatnění svého národa. Jak uvádí Zájedová (2011: 134–135), dokonce při výročí padesáti let od podepsání Molotov-Ribbentropova paktu 23. srpna 1989 byla zorganizována tzv. Baltská cesta⁸. Všechny tyto kroky a vyhlášení suverenity států vyvolaly v Moskvě pokus o zachování dosavadního stavu a vyslání jednotek OMON⁹ na jejich území. Ty se však setkaly s výrazným odporem obyvatelstva a Moskvě nezbývalo nic jiného než zahájit vyjednávání o nezávislosti (Fiala 2011a: 15; Fiala 2011b: 74; Zájedová 2011: 135). K plnému obnovení nezávislosti¹⁰ došlo po pokusu o převrat v Moskvě – v Litvě 29. července 1991, v Lotyšsku 21. srpna 1991 a v Estonsku 20. srpna 1991. V Litvě a Estonsku vyhlášení nezávislosti předcházelo referendum.

4 Obyvatelstvo Pobaltí

Dalšími definičními znaky transnacionálního regionu je obyvatelstvo, jazyk a náboženství. Podle Romancova (2007: 427) je u obyvatelstva důležité především jeho etnické, sociální a věkové složení, dále to, jakým jazykem hovoří a k jakému náboženství se hlásí. Etnickému složení, jazyku a náboženství se v této kapitole budu věnovat.

Počet obyvatel Estonska, Litvy a Lotyšska se pohybuje v rozmezí mezi jedním až třemi milióny, což z těchto zemí dělá ty méně početné v porovnání s ostatními evropskými zeměmi. Populačně nejmenším státem Pobaltí je Estonsko – počet obyvatel k červenci 2016 činil 1 258 545 (CIA 2017a). Etnicky jsou společnosti pobaltských států poměrně heterogenní. Podle statistik z roku 2011 bylo obyvatelstvo Estonska tvořeno z 68,7 % Estonci a nejpočetnější

⁸ Baltská cesta byla událost, kdy dva miliony obyvatel Pobaltí vytvořily lidský řetězec dlouhý 600 km od Tallinnu k hranicím Polska, aby ukázali mezinárodnímu společenství společné cíle a jejich odhodlání k boji za obnovu nezávislosti (Zájedová 2011: 134–135; Baltic Assembly 2012).

⁹ Jednotky OMON spadaly pod ministerstvo vnitra Sovětského svazu a byly používány k udržování situace ve svazových státech, k ozbrojené okupaci důležitých objektů a k dalším (Švec 1996f: 265).

¹⁰ Viz Příloha č. 4.

národnostní menšinou byli Rusové, kteří tvořili 24,8 % obyvatelstva (CIA 2017a). V populaci také můžeme najít další národnostní skupiny – 1,7 % obyvatelstva tvoří Ukrajinci, 1 % Bělorusové a méně jak 1 % Finové (CIA 2017a). Dalších 1,6 % tvořili další národnosti a stejně obyvatel svoji národnost nespecifikovalo (CIA 2017a).

Lotyšská populace k červenci 2016 činila 1 965 686 lidí (CIA 2017b). Co se týče národnostního složení, tak jsou na tom s Estonskem obdobně. Podle průzkumů z roku 2013 tvořili obyvatelstvo Lotyšska z 61,1 % Lotyši a dalších 26,2 % Rusové (CIA 2017b). Na území bychom poté mohli najít také národnostní menšiny Bělorusů, kteří v roce 2013 představovali přibližně 3,5 %, Ukrajinců s 2,3 %, Poláci tvořili zhruba 2,2 % obyvatelstva, přibližně 1,3 % tvořili Litevci a 3,4 % ostatní národy (CIA 2017b).

Populačně největším státem Pobaltí je Litva, jejíž populace v červenci 2016 činila 2 854 235 obyvatel (CIA 2017c). Oproti Estonsku a Lotyšsku je litevská společnost poměrně homogenní – nejpočetnější národnostní skupinou jsou Litevci, kteří představují 84,1 % obyvatelstva (CIA 2017c). Podle průzkumů z roku 2011 můžeme ještě na litevském území najít méně početnou skupinu Poláků, kteří tvoří 6,6 % obyvatelstva, a také Rusů – ti představují 5,8 % obyvatelstva (CIA 2017c). Další etnickou skupinou na litevském území jsou Bělorusové, kteří tvořili 1,2 % obyvatelstva, přibližně 1 % poté tvořili ostatní národnosti a zhruba stejně obyvatel svoji národnost vůbec nespecifikovalo (CIA 2017c). I přes přítomnost obyvatel ruského původu na litevském území můžeme ve velikosti jejich národnostních skupin v ostatních pobaltských zemích vidět markantní rozdíl – oproti Litvě představovali Rusové v Lotyšsku a Estonsku druhou nejpočetnější národnostní skupinu s více jak 20 % obyvatelstva, kdežto v Litvě představují jen necelých 6 % a v pořadí jsou až třetí nejpočetnější národnostní skupinou. Tato rozdílná situace, jak uvádí Marina Best (2013: 34), byla způsobena velkou populací a nedostatkem volných pracovních míst za éry Sovětského svazu, tudíž neexistovala velká poptávka po příchodu ruských

pracujících. Kdežto Estonsko a Lotyšsko byly více industrializované a nabízely více pracovních míst (Ligenzowska – Piecuch 2015: 168).

Jazyky, kterými mluví populace pobaltských zemí, zhruba odpovídají národnostnímu složení. Podle průzkumů z roku 2011 jsou nejvíce rozšířené oficiální jazyky zemí – estonština, kterou mluví 68,5 % obyvatel Estonska (CIA 2017a), poté lotyština, tou mluví 56,3 % obyvatelstva Lotyšska (CIA 2017b), a litevština, kterou se dorozumívá 82 % obyvatelstva Litvy (CIA 2017c). Na těchto číslech můžeme vidět přímou návaznost na etnické složení společnosti – v Litvě, ve které tvoří národnostní skupiny nejmenší procento obyvatelstva z pobaltských zemí, hovoří oficiálním jazykem více jak tři čtvrtiny obyvatelstva, kdežto v Estonsku a Lotyšsku, kde jsou početné národnostní menšiny Rusů a ostatních národů, hovoří oficiálním jazykem méně jak 70 % obyvatelstva. Hojně používaným jazykem v Pobaltí je tedy ruština – tou hovoří v Lotyšsku 33,8 % obyvatelstva (CIA 2017b) a v Estonsku 24,8 % populace (CIA 2017a), kdežto v Litvě pouze 8 % populace (CIA 2017c). V porovnání s ruštinou je v Litvě ještě poměrně významná polština, kterou hovoří 5,6 % (CIA 2017c). Dalšími jazyky jako ukrajinštinou a běloruštinou hovoří v pobaltských zemích méně jak 1 % obyvatelstva (CIA 2017a; CIA 2017b; CIA 2017c).

Pokud se zaměříme na to, jaké náboženství obyvatelé pobaltských zemí vyznávají, můžeme nalézt také několik rozdílů. Více jak polovina obyvatel Estonska – konkrétněji 54,1 % (CIA 2017a) – v průzkumu z roku 2011 uvedla, že žádné náboženství nevyznává a přes 16 % obyvatelstva svou víru nspecifikovalo. Jak uvádí CIA (2017a), 16,2 % se přihlásilo k pravoslaví a 9,9 % obyvatelstva k luteránství. Další 2,2 % obyvatelstva se přihlásilo ke křesťanským náboženstvím jako metodismus, římskokatolické církvi, pentekostalismu a k církvi Adventistů sedmého dne a necelé 1 % k jinému náboženství (CIA 2017a). Lotyšsko je na tom, co se týče náboženství, podobně. Podle průzkumů z roku 2006 63,7 % Lotyšů nspecifikovalo svou víru, 19,6 % se přihlásilo k luteránství a 15,3 % k pravoslaví (CIA 2017b). Přibližně 1 % se přihlásilo k ostatním křesťanským náboženstvím (CIA 2017b).

Jak rozdílné je litevské obyvatelstvo, co se týče národnostního složení, tak rozdílné je i po náboženské stránce. Oproti Estonsku a Lotyšsku jen přibližně 16 % populace nespécifikovalo svou víru nebo uvedlo, že jsou nevěřící (CIA 2017c). Vypovídá to o tom, že litevská společnost má kladný vztah k víře – podle průzkumů z roku 2011 se 77,2 % obyvatelstva přihlásilo k vyznávání římskokatolické církve a 4,1 % k ruskému pravoslaví (CIA 2017c). Necelé 1 % populace se přihlásilo k starověrectví, 0,6 % k evangelické luteránské církvi a 0,8 % k ostatním – ta zahrnují sunnitský islám, judaismus, řeckokatolickou církev a karaismus (CIA 2017c). Zde můžeme pozorovat, že více jak polovina obyvatelstva Estonska a Lotyšska svou víru nespécifikovala nebo uvedla, že nejsou věřící, kdežto mezi obyvateli Litvy převládá velmi silný vztah k církvi – konkrétněji více jak tři čtvrtiny obyvatelstva se hlásí k vyznávání římskokatolické církve. Což je také rozdílné oproti věřícím Estoncům a Lotyšům, mezi kterým převládá luteránství a pravoslaví.

4.1 Příčiny přítomnosti národnostních menšin a způsob získání občanství po vyhlášení samostatnosti

Populace Pobaltí byla výrazně poznamenána událostmi 20. století – nejvíce druhou světovou válkou, ale také přesídlováním obyvatelstva a rusifikací v období socialistických republik. Jak uvádí Švec (1996g: 242), za druhé světové války byl velmi poznamenán demografický vývoj a etnická skladba obyvatelstva. Od podzimu 1939 do ledna 1941 byli z oblasti Pobaltí do Německa evakuováni baltičtí Němci. Židovské obyvatelstvo bylo zlikvidováno nacistickou genocidou – autor uvádí, že před válkou žilo v Litvě zhruba 200 000 Židů, v Lotyšsku 93 000 a v Estonsku 5 000, ale válku jich přežilo pouze 10 000 (Švec 1996g: 242–243). Část obyvatelstva nepřežila teror nacistů a přibližně čtvrt miliónu obyvatel – převážně inteligence – uprchlo na Západ¹¹. Kvůli válečným operacím, migračním přesunům a střídajícím se okupacím ztratily státy zhruba 20 %

¹¹ Většina emigrantů z pobaltských zemí směřovala do Spojených států amerických, Kanady a Austrálie. V Evropě se jich nejvíce usadilo v Německu a část lotyšských a estonských emigrantů směřovala do Švédska (Švec 1996g: 243).

populace (Švec 1996g: 243). Tyto ztráty a deportace pobaltských obyvatel vyrovnával příchod ruské populace – nově příchozí byli základem stranického a mocenského aparátu a průmysloví dělníci, kteří přicházeli za vyšší životní úrovní (Švec 1996g: 243–244).

Další pokles podílu majoritního obyvatelstva způsobila cílená rusifikace – kvůli ní, jak uvádí Švec (1996g: 244), klesl podíl Lotyšů z předválečných 76,5 % na 62 % a Estonců z 88,8 % na 74,6 % v roce 1959. Nejméně zasáhla Litvu, kde se podíl Litevců snížil z předválečných 84,1 % na 79,3 % v roce 1959 (Švec 1996g: 243). Zde se však výrazně změnil počet polského obyvatelstva, kdy na základě poválečné dohody bylo do Polska přesídleno 178 000 příslušníků polské národnosti – na litevském území jich zůstalo přibližně 230 000 (Švec 1996g: 244). Všechny tyto menšiny – v Estonsku a Lotyšsku početná skupina Rusů a v Litvě skupina Poláků – přebývají na území pobaltských států dodnes.

Velký počet menšin na území států znamenal pro nově nezávislé země nutnost určit, jakým způsobem bude současnému obyvatelstvu udělováno občanství. Nejjednodušší způsob si zvolila Litva, která využila tzv. zásady „nulového stavu“ a tím udělila občanství všem obyvatelům s trvalým pobytem na území nezávisle na národnosti a jazykových schopnostech (Ligenzowska – Piecuch 2015: 173). Podmínky pro získání občanství v Estonsku a Lotyšsku vyvolaly velký odpor u Ruské federace, která se veškerými možnými způsoby snažila udržet co největší počet etnických Rusů na baltském území. Této taktiky využilo například Lotyšsko, které začalo zlepšení podmínek pro etnické Rusy spojovat s odchodem ruských vojsk z lotyšského území (Rakovský 1999: 214).

V Estonsku po získání samostatnosti obdržely občanství jen osoby, kterého ho měly v roce 1940 a jejich potomci (Pospíšil 1999: 40) – tento postup je podle Mariny Best (2013: 35) označován jako princip „práva krve“, kdežto litevský způsob je označován jako princip „práva půdy“. Ostatní osoby, které chtěly získat estonské občanství, musely požádat o naturalizaci, jejíž podmínkou byl test z jazyka a minimální doba trvalého pobytu na území dva roky před a jeden

rok po podání žádosti. Z tohoto procesu byly automaticky vyloučeny osoby v minulosti sloužící v armádě nebo ve výzvědných službách SSSR a lidé bez trvalého příjmu (Pospíšil 1999: 40). V roce 1995, jak uvádí Pospíšil (1999: 41), se podmínky zpřísnily – minimální doba pobytu před podáním žádosti byla stanovena na pět let a ke zpřísněným jazykovým testům byly přidány ještě testy ze znalosti ústavy a zákona o státním občanství. Na popud Vysokého komisaře pro národnostní menšiny při OBSE došlo v roce 1999 k novelizaci – děti narozené na území Estonska po roce 1992 již nemusely tyto podmínky plnit (Galbreath 2010: 24).

Lotyšsko se vydalo podobným směrem jako Estonsko a po osamostatnění udělilo občanství všem osobám, které ho měly v roce 1940 a jejich potomkům (Ligenzoweska – Piecuch 2015: 173). Jak uvádí Rakovský (1999: 213–215), zákon o státním občanství však byl velice tvrdý – minimální pobyt na území byl stanoven na patnáct let a bylo požadováno ovládnutí jazyka. Tyto podmínky se nejvíce znelíbily Ruské federaci, která podporovala použití „nulového stavu“ jako v Litvě. Ve svých protestech, jak uvádí autor, neváhali použít ekonomické a vojenské hrozby, snažili se zabránit zemi vstoupit do různých organizací a prosadili vyslání několika misí OBSE na lotyšské území za účelem monitorování práv menšin. Se svými stížnostmi Rusko neuspělo – mezinárodní mise dokonce označily lotyšskou legislativu za liberálnější než německou (Rakovský 1999: 215) a na základě doporučení OBSE byla schválena novela zákona o udělování občanství na základě věkových skupin a s minimálním pobytem pět let na území Lotyšska.

I přes zmírnění podmínek pro získání občanství, je v pobaltských zemích problémem velký počet lidí bez státní příslušnosti – hlavně jde o ruskou menšinu v Estonsku a Lotyšsku. Kvůli rozpadu Sovětského svazu již neexistuje stát, ke kterému v minulosti náleželi, a podmínky získání občanství jim nijak neulehčují získat státní příslušnost (Best 2013: 35). Jak autorka uvádí, kvůli tomu, aby se státy staly vhodnými kandidáty pro vstup do Evropské unie a splnily tak Kodaňská kritéria ohledně národnostních menšin, musely tyto počty snížit – po

vstupu do Evropské unie ovšem Estonsko a Lotyšsko proces udělování občanství opět zpomalily. Lidé bez státní příslušnosti však stále tvoří přibližně 18 % obyvatelstva Lotyšska a 13 % Estonska, kdežto u Litvy jen 0,3 % celkové populace (Aptekar 2009: 510).

4.2 Problémy s integrací ruské menšiny do společnosti

Jelikož jsou Rusové nejpočetnější národnostní menšinou v Estonsku a Lotyšsku, zaměřím se na pokusy o jejich integraci do společnosti a problémy, které s ní přicházely. Jak uvádí Best (2013: 35), pravděpodobně největší problém tvoří vzdělávání a jazyk. Podle průzkumů z roku 1989 ovládalo oficiální jazyk – litevštinu – přibližně 37,8 % Rusů v Litvě (Brake 2007), což vypovídá o lepších jazykových znalostech menšiny oproti Estonsku a Lotyšsku ještě před vyhlášením nezávislosti. Kdežto v Estonsku ovládalo estonštinu pouze 15,2 % Rusů a v Lotyšsku 22,4 % Rusů (Brake 2007). To značí, že při začátku integrace byla ruská menšina oddělená od majoritní společnosti. Tuto situaci způsobují poměrně omezující jazykové zákony, podle kterých je znalost jazyka základní podmínkou pro získání zaměstnání – to podle autorky způsobilo to, že ruské menšiny se tím více snaží si své kulturní kořeny udržet ze strachu, že je stát o ně chce připravit (Best 2013: 36). Integrace skrze jazyk se přesunula i do oblasti vzdělání, kde teprve na konci 90. let 20. století bylo v Estonsku a Lotyšsku – Litva v tomto směru šla již od získání samostatnosti – stanoveno, že od určitého roku¹² bude zavedena povinná výuka v oficiálním jazyce – do té doby existovaly ruské školy, kde se oficiální jazyk vyučoval jen minimálně. Od začátku platnosti však tato reforma, jak uvádí Best (2013: 36–37), silně ovlivnila vzdělávací systém a způsobila diskriminaci ruských učitelů, kteří se stali terčem inspektorů,

¹² V Lotyšsku byla povinná výuka v oficiálním jazyce na všech středních a státem vedených školách zavedena od roku 2004. V Estonsku to bylo od roku 2007 zavedeno na všech středních a vyšších školách (Best 2013: 36).

kteří zkoumali jejich jazykové schopnosti¹³ a poté je uznali za nedostatečně kvalifikované pro učení.

Jedním z faktorů úspěšné integrace je také přítomnost či nepřítomnost specifických politických stran zaměřujících se na práva národnostních menšin – v Estonsku je takovýmto případem Středová strana a v Lotyšsku Sociálně demokratická strana Harmonie. V Litvě takováto strana chybí, což opět svědčí o spokojenosti ruské menšiny s integrací, takže takovou stranu nepotřebují (Best 2013: 37–38). Úspěšnost integrace menšin do společnosti dokládá také množství manželských svazků mezi etnickými Rusy a majoritním obyvatelstvem. V Estonsku je počet takovýchto svazků extrémně malý, kdežto v Lotyšsku přibližně čtvrtina ruských zde žijících žen uzavře manželství s lotyšskými muži (Aptekar 2009: 512–513). V Litvě jsou tyto sňatky také viděny častěji než v Estonsku a to hovoří o celkově lepším začlenění ruských menšin v těchto státech do majoritní společnosti (Best 2013: 37). I přes litevskou úspěšnost v integraci ruské menšiny do majoritní společnosti, můžeme v zemi nalézt určité problémy s integrací polské menšiny – mezi etnickými Poláky a Litevci probíhá dlouhodobá nevraživost a také se v 90. letech řešily spory o regionální autonomii (Aptekar 2009: 514).

5 Vybrané znaky politické kultury Estonska, Litvy a Lotyšska

Jak uvádí Marek Skovajsa (2006: 74–75), s termínem politická kultura jako první přišel Gabriel A. Almond v článku *Comparative Political Systems*, kde politickou kulturu popsal jako vzorec orientace jednotlivců k politickému jednání. V tomto článku také rozlišil čtyři typy politických kultur¹⁴ – jeho koncepce však byla kritizována za to, že se opírá o rysy politických systémů a chybí jí analytičnost. To se Almond snažil napravit v díle *The Civic Culture*,

¹³ Od roku 2006 museli všichni učitelé v Lotyšsku prokázat nejvyšší stupeň znalosti lotyšského jazyka (Best 2013: 37).

¹⁴ G. Almond ve svém článku rozdělil politickou kulturu na čtyři typy – angloamerickou, kontinentální, totalitní a preindustriální politickou kulturu (Skovajsa 2006: 75–76).

jejímž spoluautorem je Sidney Verba. Jak autor uvádí, rozdělili zde politickou kulturu do tří druhů – na základě orientace k politickým objektům, resp. na existenci či neexistenci těchto orientací – na parochiální, poddanskou a participační. Parochiální kultura se vyznačuje absencí jasných orientací k politickým objektům a je typická pro společnost s nízkým stupněm sociálněpolitického vývoje. V druhém typu je jedinec schopen vnímat podněty systému a hodnotit systém, chybí mu však orientace na způsob, jakým on sám může ovlivnit systém. Poddanská kultura je typická pro absolutistický a post-absolutistický stát. V posledním typu, který je typický pro demokratické systémy, je jedinec schopen orientovat se ve všech typech objektů. Almond a Verba ještě přidali kombinace těchto typů a tzv. občanskou kulturu, která obsahuje všechny tři předchozí typy a je podle nich základnou stabilní demokracie (Skovajsa 2006: 80–83).

Stephen White (1984: 351) zase politickou kulturu popisuje jako historicky formované vzorce chování a názorů členů politického systému státu či menší skupiny. Marju Lauristin, Peeter Vihalemm a Ivar Tallo (1997) ve svém článku *The Development of Political Culture in Estonia* označují politickou kulturu jako jednu z částí politologie, která klade důraz na intelektuální a behaviorální aspekt politiky – druhou částí je podle nich politická struktura. Nejdůležitějšími komponenty politické kultury jsou podle nich hodnoty, normy, vědění, pravidla, procedury, tradice a rituály – tyto prvky jsou důležité hlavně kvůli tomu, že pomáhají osobám, které rozhodují, se politicky vymezit či identifikovat. Další důležitou částí je podle nich politický diskurs, jazyk politiky, koncepty a symboly spojené s aktivitou v politice, chování, volba slov, které používáme, a činnosti.

Politická kultura ať už jako systém hodnot či vzorců chování a orientace k politickým subjektům je výrazně ovlivněna historií společnosti – obzvláště pokud zde došlo k nastolení jiného režimu. Používání konceptu politické kultury, jak uvádí Stephen White (1984: 351), bylo rozšířeno hlavně ve spojení se zkušenostmi komunistických zemí, kde samotné vládnoucí autority prohlašovaly,

že rázně rozbily předrevoluční názory a chování a nastolily novou politickou kulturu charakteristickou kolektivismem, marxisticko-leninistickými hodnotami a aktivismem.

Právě sovětská politická kultura, která byla nastolena po začlenění Estonska, Litvy a Lotyšska do Sovětského svazu, výrazně ovlivnila budování vlastních demokratických politických kultur po obnovení nezávislosti pobaltských zemí a některé hodnoty z této doby v lidech stále přetrvávají. Jak uvádí Koroleva a Rungule (2006: 235), kvůli nastolení komunistické vlády můžeme mezi současnými generacemi těchto zemí pozorovat rozpor v hodnotách, ve které věří – mladší generace a jejich prarodiče zastávají podobné hodnoty, protože svoje dětství a dospívání strávili v samostatném státě, kdežto rodiče byli vychováni pod sovětskou vládou.

Ve spojení s politickou kulturou se nejčastěji provádí výzkumy mezi obyvatelstvem o jejich postoji k současnému nebo minulému systému, postoji k politickým institucím a organizacím, zájmu o politiku a účasti v politice, začlenění do spolků a toleranci k ostatnímu obyvatelstvu a dalších (Koroleva – Rungule 2006: 236). V postoji k současnému systému se země poměrně shodují – podle průzkumu z roku 1996 většina lotyšského, litevského i estonského obyvatelstva podporuje demokracii – je to podle nich nejvíce vhodný systém pro jejich zemi a jiný režim by si nepřáli. Podle autorů je tedy můžeme klasifikovat jako demokraty – avšak většina z nich, jak uvádí, patří mezi tzv. slabé demokraty, kteří hodnotí demokracii pozitivně, ale ne tak přesvědčivě jako jiní (Koroleva – Rungule 2006: 237–238; Alisauskiene 2006: 262; Titma – Rämmer 2006: 290). Jak uvádí Titma a Rämmer (2006: 292), v Estonsku bylo v době průzkumu poměrně výrazně vyšší zastoupení tzv. silných demokratů než v Lotyšsku a Litvě. Jen malé procento obyvatel ve všech státech v průzkumu upřednostňovalo autokracii. I přesto, že většina obyvatelstva prosazuje ve své zemi demokracii, v nich přetrvává víra, že k zajištění pořádku a ekonomického růstu je zapotřebí silný charismatický vůdce nezávislý na parlamentu – to je však poměrně typické pro bývalé sovětské republiky, protože demokratické hodnoty

v nich nejsou tak silně zakořeněny (Koroleva – Rungule 2006: 237–238; Alisauskiene 2006: 262; Titma – Rämmer 2006: 290). Podle R. Alisauskiene (2006: 263) to vypovídá o tom, že základní elementy konceptu demokracie jsou dotázaným nejasné a většina z nich si se silným vůdcem spojuje charisma a efektivitu a ne autokratickou vládu.

Důvěra v instituce státu se v Lotyšsku od zisku nezávislosti poměrně změnila – 80. léta jsou charakteristická souhlasem společnosti se státními institucemi kvůli společným cílům, kterým je například zisk samostatnosti a odchod sovětských vojsk z území. Po osamostatnění však byli lidé zklamaní například z pomalých transformací ve státě, docházelo k odcizení mezi politickými stranami a společností a lidé v ně přestali věřit. Po roce 1991 začaly v politice dominovat ekonomické zájmy a drobné hádky a začala vzkvétat korupce (Koroleva – Rungule 2006: 242–247). S tím vším souvisí malá důvěra ve vládu, parlament a politické strany – pouze necelých 11 % respondentů jim vyjádřilo důvěru (Koroleva – Rungule 2006: 242) – a pokles ve volební účasti v 90. letech podle autorek způsobený bankovní krizí a klesající životní úrovní (Koroleva – Rungule 2006: 248). V Litvě byla situace obdobná – volební účast se zde snížila ze 70 % v roce 1992 na 55 % v roce 1996 (Alisauskiene 2006: 259) a v roce 1997 pouze 14 % respondentů důvěřovalo politickým stranám (Alisauskiene 2006: 269). V Estonsku byla situace poněkud odlišná – k reformě politického systému a hospodářství došlo současně, a protože reformy započaly velmi brzy, transformace byla rychlejší a úspěšnější než u ostatních států a tím se formoval i postoj k institucím – podle průzkumů z roku 1990 většina obyvatelstva důvěřovala své vládě, v roce 1992 tato podpora výrazně klesla, ale v roce 1996 se začala stabilizovat (Titma – Rämmer 2006: 292–297).

Pro Litvu a Lotyšsko je také charakteristická nedůvěra v právní systém a instituce zajišťující pořádek – jen přibližně 38 % Lotyšů v roce 1996 vyslovilo důvěru právnímu systému a 31 % policii, nejnižší čísla byla v Litvě, kde pouze 22 % dotázaných důvěřovalo právnímu systému a pouhých 20 % policii –

výjimkou je Estonsko, kde přibližně 61 % obyvatelstva vyjádřilo důvěru právnímu systému a 51 % důvěru policii (Koroleva – Rungule 2006: 243).

Obecně také po osamostatnění kleslo členství v institucích – autoři to přičítají odporu k v minulosti povinnému členství v různých organizacích. V době průzkumů bylo v Lotyšsku nejoblíbenější členství v církvích nebo náboženských organizacích, v Litvě starší preferovali náboženské organizace, mladší sportovní kluby (Koroleva – Rungule 2006: 249; Alisauskiene 2006: 260–262). Celkově nízká participace v dobrovolnických organizacích je poměrně charakteristická pro baltickou společnost – v baltických zemích to bylo pouze okolo 15 % (Koroleva – Rungule 2006: 250). Sovětská okupace také výrazně ovlivnila důvěru ve spoluobčany – přibližně pouze 20 % obyvatel Estonska, Litvy i Lotyšska označilo většinu lidí za důvěryhodnou (Koroleva – Rungule 2006: 252). Titma a Rämmer (2006: 301) uvádí, že nedůvěra v občany je typickým historickým dědictvím v zemích střední a východní Evropy, přes které se ještě obyvatelstvo nedostalo.

Jednou z neliberálních hodnot převládajících v Sovětském svazu byl velmi negativní postoj k prostituci a homosexualitě, které byly v té době zakázané a homosexualita byla trestána jako zločin. Sovětská minulost států je tak stále vidět v negativním postoji obyvatelstva – homosexualitu označilo 68 % Lotyšů za neospravedlnitelnou – a prostituci takto hodnotilo 64 % obyvatel (Koroleva – Rungule 2006: 251). Litva a Estonsko jsou na tom podobně (Alisauskiene 2006: 271; Titma – Rämmer 2006: 301). Tato čísla výrazně odporují tomu, že přibližně 73 % obyvatel Lotyšska a 54 % Litevců označilo toleranci a respekt k ostatním jako jednu z nejdůležitějších hodnot (Koroleva – Rungule 2006: 250; Alisauskiene 2006: 270).

Pro společnost pobaltských zemí je tedy charakteristická podpora demokracie, avšak kvůli krátké demokratické tradici v nich stále přetrvává touha po silném vůdci, se kterým si spojují efektivnost systému. Důvěra ve státní instituce od dob bojů za nezávislost kvůli nespokojenosti z pomalých změn

výrazně klesla – jedinou výjimkou je Estonsko, kde kvůli současně probíhající hospodářské a politické transformaci byl přechod pro zemi jednodušší a to se odrazilo i na důvěře vládě. Estonsko se vymyká i vyjádřenou důvěrou vůči právnímu systému a institucím zajišťujícím pořádek – oproti tomu v Lotyšsku a Litvě je nedůvěra stále hluboce zakořeněná. Pro baltskou společnost je také charakteristická nízká participace v dobrovolnických organizacích. Sovětské hodnoty také převládají v občanech v oblasti důvěry ve spoluobčany a toleranci k homosexualitě a prostituci, kde i přes toleranci, kterou prosazuje většina obyvatelstva jako velmi důležitou vlastnost, jsou tato čísla velmi nízká. Všechny tyto charakteristiky vypovídají o minulosti pobaltských zemí a odkazují na silně zakořeněné hodnoty z dob Sovětského svazu – v oblasti střední a východní Evropy tedy nejsou nijak ojedinělé. Na důvěře v instituce je také vidět, že demokracie zde v době průzkumů nefungovala natolik dlouho, aby od základů změnila hodnoty společnosti.

6 Spolupráce států Pobaltí a integrační snahy

Spolupráce států v rámci transnacionálního regionu je podle Hnízda (1995: 78) pro některé menší státy jediná možnost, jak lépe prosazovat své názory na mezinárodních fórech nebo v mezinárodních institucích. Jednotlivé podkapitoly budou zaměřeny na vojenskou, ekonomickou a politickou integraci v rámci regionu.

6.1 Vojenská integrace

Vojenská integrace je jedním z velmi úspěšných projektů spolupráce baltských zemí. Na této úrovni existují v rámci baltské obranné spolupráce čtyři dlouhodobé projekty – Baltic Battalion, Baltic Naval Squadron, Baltic Air Surveillance Network a Baltic Defence College. Baltic Battalion, zkratkou BALTBAT, je pěší prapor se sídlem v Lotyšsku, který od svého vzniku v roce 1994 participuje na mezinárodních mírových operacích – od roku 1998 například v Bosně a Hercegovině. Baltic Naval Squadron zkráceně BALTRON je od roku 1997 námořní flotila s výcvikem v odstraňování min a jiného výbušného

materiálu a specializací na záchranné mise v Baltském moři – sídlem tohoto projektu je Estonsko. Na podporu tohoto projektu byla v Lotyšsku v roce 2001 zřízena školící centra na zneškodňování min a potápění. Baltic Air-surveillance Network, založený v roce 1996 a jinak nazývaný BALTNET, je projektem regionální kontroly vzdušného prostoru – celý systém byl spuštěn v roce 2000 spolu se vznikem koordinačního centra na vzdušnou kontrolu regionu v Litvě. Posledním dlouhodobým projektem je Baltic Defence College zkratkou BALTDEFCOL, což je od roku 1998 vojenská vzdělávací instituce specializovaná na trénink vyšších úředníků a civilistů. Studenti této instituce jsou různých národností – například v roce 2002 zde studovali lidé z Maďarska a Gruzie. Kromě těchto dlouhodobých projektů byly spuštěny i další – specializované například na vytvoření zdravotnických jednotek nebo logistického systému (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia 2014). Tyto projekty jsou prvními společnými vojenskými akcemi těchto zemí a získávají si významnou podporu v zahraničí, například od Belgie, Finska, Francie, Norska, Spojených států amerických a dalších (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2014a).

Vojenská spolupráce v Pobaltí probíhá již od vzniku států, kdy v roce 1994 proběhlo první společné vojenské cvičení – do této doby také můžeme zařadit vznik iniciativy na vytvoření projektu Baltic Battalion, po jehož úspěchu a podpoře ze zahraničí následovaly další projekty. Projekty baltské obranné spolupráce se již od počátku zaměřovaly na rozvoj obranných složek podle tradic a procedur západních zemí a jsou navrženy tak, aby jednotky byly schopné spolupracovat s obrannými složkami NATO. Kvůli aplikování standardů používaných v Severoatlantické alianci a platformě Partnerství pro mír také dochází k vytvoření standardů v rámci regionu. Zároveň projekty přinášejí státům zkušenost s mezinárodní spoluprací a zviditelňují obranné jednotky baltských států jak doma, tak i v zahraničí (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2014a). Standardizace, rozvoj vojenských složek i jejich zapojení do vojenských operací byly důležité kroky, které v roce 2004 umožnily všem pobaltským zemím vstup do Severoatlantické aliance (Kasekamp 2010: 193).

6.2 Ekonomická integrace

I z ekonomického hlediska jsou země provázány – z hlediska obchodní spolupráce si jsou navzájem významnými obchodními partnery. Estonsko podle ekonomických dat z roku 2015 vyváželo přibližně 10,4 % svých produktů do Lotyšska a 5,9 % do Litvy (CIA 2017a). Import z Litvy tvořil 9 % celkového dovozu Estonska a 8,3 % se dováželo z Lotyšska (CIA 2017a). První místa jak ve vývozu, tak i dovozu však obsadily severské země Finsko a Švédsko – dalšími významnými exportními i importními partnery bylo například Rusko a Německo (CIA 2017a). Lotyšsko podle dat z roku 2015 nejvíce vyváželo do Litvy – zhruba 17,8 % celkového exportu a přibližně 16,9 % dovozu Lotyšska pocházelo z Litvy (CIA 2017b). Významnými partnery v dovozu i vývozu bylo například ještě Rusko, Německo a Polsko (CIA 2017b). Pro Litvu bylo v roce 2015 nejvýznamnějším dovozcem i destinací vývozu Rusko – dovoz do Ruské federace tvořil 13,7 % exportu a 16,9 % importu do Litvy pocházelo z Ruska (CIA 2017c). Export do Lotyšska tvořil přibližně 9,8 % a zhruba 5,3 % do Estonska a přibližně 7,6 % produktů bylo do země dováženo z Lotyšska (CIA 2017c). Dalšími významnými partnery v exportu i importu bylo Německo, Polsko a Nizozemí (CIA 2017c).

Na tomto výčtu obchodních partnerů a dat je možné vidět, že Estonsko se více obchodně váže na severské země – Finsko a Švédsko – které tvoří nejvýznamnější partnery země ve vývozu i dovozu. Oproti tomu Lotyšsko a Litva se více váží na Rusko nebo na státy střední nebo západní Evropy. Co se týče obchodních smluv, tak v minulosti existovaly mezi státy různé smlouvy ekonomického charakteru – například smlouva o zákazu jiných než celních překážek obchodu mezi těmito třemi zeměmi z roku 1997. Od 1. května 2004 jsou však všechny tři země členy Evropské unie a ta upravuje jakékoliv ekonomické vztahy mezi nimi. Z tohoto důvodu nelze v Pobaltí hledat regionální integrační uskupení zaměřené na obchodní vztahy. Dále jsou také všechny tři země součástí eurozóny – Estonsko od roku 2011, Lotyšsko vstoupilo v roce 2014 a Litva se zapojila v roce 2015 – což také posiluje jejich vztahy. Z dalších

větších ekonomických organizací jsou Estonsko od roku 2010 a Lotyšsko od roku 2016 členy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – jak uvádí ministerstvo zahraničí (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania 2016c), Litva si vstup do OECD kladla za cíl již od roku 2000, až v roce 2015 ji však byl přidělen kandidátský status. Od roku 1999 jsou také Estonsko a Lotyšsko členy Světové obchodní organizace – Litva od roku 2001.

6.3 Politická integrace

V regionu Pobaltí je možné nalézt nejrůznější integrační skupiny, některé již fungují dlouhodobě, avšak počet skupin zaměřených na integraci a spolupráci, jak uvádí Waisová (2002: 306–307), výrazně narostl až po roce 1991, přičemž jejich vzorem je integraci severských států. Regionální spolupráce zemí započala již ve 30. letech 20. století, vrcholu však dosáhla na konci 80. let 20. století, kdy se skupiny orientovaly hlavně na znovuzískání samostatnosti od Sovětského svazu, s tím však souvisely i otázky jako demilitarizaci území, ekonomická ochrana a vytvoření společného trhu, harmonizace zahraniční politiky a zahraničního obchodu a další (Baltic Assembly 2012).

První regionální organizací je Baltská rada, která byla založena v roce 1990, ale navazovala na Baltské dohody z let 1934–1940, které tvořily základ pro koordinaci zahraničních politik. Jak uvádí Waisová (2002: 307), cíl Baltské rady byl však rozvinut a postupně se tato rada začala zaměřovat, jak na koordinaci zahraniční, tak i vnitřní politiky. Institucionální rámec Baltské rady tvoří Baltské shromáždění a Pobaltská rada ministrů.

Baltské shromáždění, které bylo založeno v roce 1991, vzniklo jako poradní a koordinační orgán a tvoří legislativní část Baltské rady (Waisová 2002: 307). Každý pobaltský stát je zde reprezentován dvanácti až dvaceti poslanci parlamentů. Předsednictví shromáždění se shoduje s předsednictvím Pobaltské rady ministrů a trvá jeden rok. Celé Baltické shromáždění se setkává dvakrát ročně – v období mezi setkáními řídí instituci Prezidium, které se setkává čtyřikrát do roka a může rozhodovat pouze o aktuálních problémech. Svůj pohled

na věc může shromáždění vyjádřit národním parlamentům a Baltické radě ministrů pomocí rezolucí, rozhodnutí, deklamací a doporučení – pokud však komunikuje s ostatními mezinárodními či regionálními organizace svůj pohled vyjadřuje pomocí apelu, návrhu nebo prohlášení (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2017).

Jako výkonná část Baltské rady vznikla tzv. Pobaltská rada ministrů, která byla založena v roce 1994 jako fórum pro mezivládní spolupráci. Rozhodnutí této rady je pro pobaltské země závazné a může být učiněno pouze za přítomnosti reprezentantů všech tří států. Nejvyššími orgány Pobaltské rady ministrů, které vedou mezivládní spolupráci, je Rada premiérů – setkává se jednou za rok – a Rada spolupráce, kde se jednou ročně setkávají ministři zahraničních věcí. V rámci Pobaltské rady ministrů bylo zřízeno pět výborů a každý z nich se zabývá jedním okruhem – energie, transport, obrana, životní prostředí a vnitřní problémy. V rámci této organizace poté mohou ještě premiéři zemí vytvořit bojové jednotky se speciálním úkolem mimo pravomoci příslušného výboru (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2017). Již od počátku bylo cílem Pobaltské rady ministrů dosažení nezávislosti a stažení sovětských vojsk z území pobaltských států. Velkým úspěchem bylo dojednání a ratifikace Baltské zóny volného obchodu z roku 1994 a dohody o volném obchodu se zemědělskými produkty (Waisová 2002: 307).

I přes množství integračních uskupení v regionu existují mezi státy problémy s nejasným vymezením mořských hranic mezi Litvou a Lotyšskem, které mohou bránit prohlubování integrace a efektivnímu řešení problémů. Jak uvádí Erik Franckx (2012: 440), po rozpadu Sovětského svazu a vzniku nových států bylo nutné vytyčit mořské hranice mezi nově vzniklými a již existujícími státy. Hranice mezi Ruskem a Lotyšskem, Lotyšskem a Estonskem a Estonskem a Ruskem byly dohodnuty a podepsány v 90. letech, avšak hranice mezi Lotyšskem a Litvou jsou stále nevyřešeny.

7 Spolupráce s ostatními státy a organizacemi

Jak jsem uvedla v předcházející kapitole, baltské země jsou od roku 2004 členy Evropské unie a Severoatlantické aliance. Od zisku samostatnosti – tedy roku 1991 – jsou také členy Organizace spojených národů a od stejného roku jsou také členy Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Pobaltským státům byl také udělen status pozorovatelských zemí při Mezinárodní organizaci frankofonie – Litvě v roce 1999, Lotyšsku v 2008 a Estonsku v roce 2010.

V rámci Evropy však spolupracují také s různými regionálními organizacemi. Jednou z nich je například Nordic-Baltic Cooperation známá jako NB8, která je formátem regionální spolupráce založeným v roce 1992 a jejími členy je pět severských zemí – Finsko, Švédsko, Norsko, Island, Dánsko – a tři pobaltské státy – Estonsko, Litva a Lotyšsko. Záměrem organizace je projednávat důležité regionální a mezinárodní problémy. V rámci NB8 spolupracují ministerstva zahraničních věcí a setkávají se premiéři, ministři a členové parlamentu členských zemí a v poslední době se zabývají například otázkou šíření radikálního islamismu, s Visegrádskou skupinou jednali v roce 2015 o situaci na Ukrajině a o možnosti společných energetických a transportních projektů v Evropě (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania 2016a). V roce 2004, kdy se Estonsko, Litva a Lotyšsko staly členy Evropské unie, byla vytvořena organizace NB6, jejímiž členy jsou spolu s nimi ještě Dánsko, Finsko a Švédsko – v té se státy zabývají současnými otázkami ohledně Evropské unie (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia 2017).

Pobaltské země jsou také členem Rady států Baltského moře – zkratkou CBSS – která byla vytvořena v roce 1992 a jejímiž členy jsou také Finsko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Island, Německo, Polsko, Rusko a Evropská komise. Kromě těchto stálých členů má organizace mnoho pozorovatelských států. Při svém vzniku navazovala na Helsinskou komisi – ta vznikla v roce 1974 jako fórum založené na mezinárodní spolupráce kvůli ochraně životního prostředí

Baltského moře. Jakékoliv rozsáhlejší spolupráci v té době však bránil bipolární konflikt (Waisová 2002: 308). Cílem tohoto fóra je zesílení spolupráce v regionu – novými dlouhotrvajícími prioritami fóra z roku 2014 je rozvoj v oblastech regionální identity, bezpečnosti a prosperity regionu (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2015a). Aktivita Rady států Baltského moře se zaměřují na veškerou mezivládní spolupráci kromě vojenské obrany – spolupracují také s různými skupinami expertů na oblasti pašování drog v lidském těle, mořské politiky, kulturní spolupráce, udržitelný rozvoj a jiné. Členy jsou ministři zahraničí členských států a reprezentanti Evropské unie (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania 2016b).

Velmi významná spolupráce probíhá také mezi pobaltskými zeměmi a Severskou radou ministrů¹⁵. Spolupráce začala v roce 1991, kdy byla v baltských státech otevřena informační centra této rady. Oblasti spolupráce se pohybují od vzdělání, inovace, výzkumu, přes životní prostředí, boj proti šíření HIV/AIDS a obchodování s lidmi až po svobodu projevu, rovnoprávnost pohlaví a příhraniční regionální spolupráci (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia 2017).

Estonska, Litvy a Lotyšska se také týká Strategie Evropské unie pro region Pobaltí vytvořená na základě rezoluce EU z roku 2006 týkající se mnoha témat – znečištění životního prostředí, vzájemné závislosti zemí regionu, rizik zvyšující se námořní dopravy a jiných. V roce 2009 byla tedy vytvořena SBSR – Strategy for the Baltic Sea Region. Jejími hlavními cíli jsou zvýšení prosperity, ochrana Baltského moře a propojení regionu, kterých se má dosáhnout konkrétními aktivitami a projekty (Republic of Estonia – Ministry of Foreign

¹⁵ Severská rada ministrů je oficiální orgán zabývající se spoluprací v severském regionu. Byla založena v roce 1971 a skládá se z několika samostatných rad ministrů například pro oblasti zaměstnanosti a práce, genderové rovnosti, kultury, životního prostředí, vzdělání a dalších. Členskými státy Severské rady ministrů je Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko. V radě jsou také reprezentovány Alandy, Grónsko a Faerské ostrovy (Nordic Co-operation nedatováno).

Affairs 2015b). To však není jediný projekt v rámci EU, kterého jsou baltské země součástí – spolu se severskými zeměmi, arktickým regionem a západním Ruskem jsou zahrnuty do tzv. Northern Dimension, což je politika EU zaměřená na regionální spolupráci v oblasti ekonomie, vzdělání, kultury, výzkumu, zdravotnictví, spolupráce přes hranice, životního prostředí, soudních a domácích záležitostí a dalších (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2014b).

8 Kultura Pobaltí

Litevci a Lotyšši patří oproti Estoncům k indoevropským národům. Jak uvádí Štoll (1996a: 332), díky způsobu, jakým v dávných dobách žili jejich předkové, se jejich kultura příliš nestrétávala s ostatními a zachovala si svůj starobylý ráz. Litevština spolu s lotyštinou jsou dnes již jediné používané jazyky z baltské jazykové větve – dalšími v minulosti byly jazyky Kurů, Zemgalů, Sélů, Jatvingů a starých Prusů. Zvláště litevština patří dnes k nejarchaičtějším živým jazykům indoevropské větve. Často bylo poukazováno na její podobnost s latinou, řečtinou a sanskrtem. Autor také uvádí, že nejhodnotnější památky litevského slovesného folkloru tvoří lidové písně – *dainos* – kterých bylo zaznamenáno více jako osm set tisíc (Štoll 1996a: 333), což je více než u všech slovanských národů dohromady. Zpěv písní je charakteristický pro litevský folklor a od roku 1924 se v Litvě konají všelitevské svátky písní, kde se schází sbory z celé země (Štoll 1996a: 349–350).

Jak jsem již zmínila, lotyšština patří do skupiny baltských jazyků, jak ovšem uvádí Štoll (1996b: 308), lotyšská kultura i jazyk má blízko spíše k estonským – ty patří k ugrofinské větvi. Autor to odůvodňuje historickým vývojem, kdy se Litva vyvíjela jako samostatný stát, kdežto Estonsko a Lotyšsko nikoliv. Části lotyšského národa se také vyvíjely samostatně a to bylo překážkou k vytvoření národní jednoty. Například v Latgalsku na východě země, které bylo oproti zbytku země katolické, byl na základě latgalského dialektu vytvořen zvláštní pravopis, ve kterém se ještě na konci 20. století vydávaly časopisy a knihy (Štoll 1996b: 308–309). Mnoho autorů také poukazuje na protestantský ráz

lotyšské kultury, který je opět společný s tou estonskou – oproti katolickému rázu v litevské kultuře (Titma – Rämmer 2006: 289; Štoll 1996b: 309). Štoll dokonce uvádí, že ugrofinský a německý vliv způsobil, že dnes se Lotyši a Litevci prakticky ve svých rodných jazycích nedomluví, i když pocházejí ze stejné jazykové větve (Štoll 1996b: 309–310). Oproti litevským písním, které jsou podobné lidovým písním sousedních slovanských národů – Bělorusů, Poláků a dalších – se v lotyšském folkloru objevují lidové písně nazývané *tautasdziesmas* nebo *dainas*, které mají formu nerýmovaných čtyřverší a jsou v indoevropské kultuře zcela unikátní. Pro lotyšskou kulturu je kromě zpěvu také charakteristický taneční folklor – ten spolu se zpěvem předvádějí různé amatérské a profesionální skupiny na mezinárodním folklorním festivalu Baltica. Zpěvu lidových písní je dokonce věnovaná největší celonárodní slavnost – svátky písní (Štoll 1996b: 310–311).

Estonská kultura a estonština patří spolu s například finštinou k ugrofinské větvi. Macura (1996: 285) uvádí, že jazyk Estonců se začal rozvíjet díky náboženským textům, kvůli kterým se začala estonština stávat literárním jazykem – první známá estonská kniha vyšla v roce 1526, byla však zničena. Národní emancipační hnutí v 19. století rádo používalo archaické symboly identity z domácího folkloru – především symboly a prvky z předkřesťanské civilizace, kultu jezer, balvanů, řek a kopců. Postupně však do kultury začaly zahrnovat i prvky spojené se šířením křesťanství a německou nadvládou (Macura 1996: 285).

Pro zachování kultur jednotlivých pobaltských států po obnově nezávislosti od Sovětského svazu bylo mimořádně důležité meziválečné období, ve kterém země získaly samostatnost a položily zde základy rozvoje různých kulturních odvětví. V Lotyšsku v meziválečném období došlo k obrovskému rozmachu kultury – došlo k rozvoji školství, byla zavedena povinná a bezplatná školní docházka. Ve vydavatelské činnosti překonalo Lotyšsko jen Dánsko. Došlo také k rozvoji humanitních věd – především filologie (Štoll 1996b: 319). V Litvě byly v Kaunasu vytvořeny významné instituce jako například umělecká společnost, státní divadlo, univerzita, kvůli níž došlo k rozvoji školství – vedle

litevských škol fungovaly i židovské, německé a další – začalo vysílat kaunaské rádio a vydávaly se kulturní časopisy (Štoll 1996a: 346). Vznikalo také velké množství spolků a uměleckých seskupení – například v Estonsku Spolek mateřského jazyka, který vydával odborný časopis, a další. Jako v Litvě a Lotyšsku, také v Estonsku bylo dobudováno školství – založeny byly další vysoké školy a pro menšiny působilo v letech 1931–1943 švédské soukromé gymnázium (Macura 1996: 293).

Pokud promítneme historii a konkrétněji sovětskou okupaci do vývoje kultury, je důležité připomenout, že toto období výrazně poznamenalo rozvoj všech oblastí. Jak uvádí Macura (1996: 296), docházelo k sovětizaci jakékoliv tvorby, rušení spolků a časopisů a jejich nahrazování jinými, znárodnování divadel a nakladatelství, zatýkání a odchodu inteligence, deportaci a dalšímu. V Litvě byla dokonce za války téměř vyhlazena jedna z největších židovských komunit v Evropě se svou vlastní kulturou v jazyce jidiš (Štoll 1996a: 350).

Často také docházelo k rozdělení tvorby na domácí a exilovou, přičemž na domácí byl výrazný sovětský vliv. Představitelé exilové kultury byli zcela odříznuti od svého domova a rozptýleni na velkém území – nejvýznamnější estonské emigrantské centrum bylo švédské univerzitní město Lundu, ve kterém působilo od roku 1951 estonské exilové nakladatelství Družstvo estonských spisovatelů a kde roku 1950 začal vycházet literární časopis. Další estonské časopisy vycházely například ve Stockholmu a Göteborgu, ze kterého bylo vydávání později převedeno do Spojených států (Macura 1996: 297). Lotyšští exulanti mířili často do Německa a Skandinávie – ve Švédsku vycházela řada časopisů a působilo zde nakladatelství Polární záře, které vydávalo tvorbu autorů v exilu – odtud odcházeli především do Spojených států, kde probíhala také významná vydavatelská činnost (Štoll 1996b: 325). Litevskými exilovými centry byly Spojené státy, Kanada, Austrálie, Skandinávie a Německo (Štoll 1996a: 351).

Proces uvolňování estonské literatury započal již v 60. letech a i přes potlačené události pražského jara, při kterých docházelo v Estonsku k hojnému překladu české literatury, uvolňování kultury neskončilo. Postupně došlo k obnově kontaktů se světem a do kultury se vrátili některé osobnosti, které byly pronásledovány a nuceny emigrovat. Systematicky také docházelo k překladu významných světových děl a převaha ruských překladů začala mizet. Uvolňování přešlo i do hudby, malířství, vědních disciplín a dalších – tento vývoj však nebyl plynulý a narážel na různé pokusy o zvrácení procesu emancipace – například vydávání poezie s tematikou vlasteneckého protestu. S obnovou nezávislosti poté došlo k zmodernizování časopisů a novin a překladatelská činnost vzrostla a přešla do rukou soukromníků (Macura 1996: 199–306). V Lotyšsku a v Litvě probíhalo uvolňování již od konce 50. let – v 70. letech však došlo ke stagnaci a situace se opět uvolnila až na konci 80. let (Štoll 1996b: 327; Štoll 1996a: 351–352).

8.1 Kulturní spolupráce

V současné době země spolupracují v různých kulturních a vzdělávacích programech. V Litvě působí například Litevsko-estonská asociace, jejímž cílem je zachovat estonské tradice, představit kulturu této země a oslavovat důležité estonské svátky. V rámci asociace probíhá v nedělní škole i výuka estonštiny. V roce 2012 bylo také v Jazykovém centru Univerzity v Tartu otevřeno lotyšské auditorium a knihovna (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2016a).

V Estonsku působí zase Estonsko-lotyšský institut, který vyučuje lotyštinu a experti napříč zeměmi spolupracovali na vytvoření nového Lotyšsko-estonského a Estonsko-lotyšského slovníku – ten vyšel v roce 2015. Napříč státy také existují společnosti, které se zapojují do vzdělávání – v Rize například působí The Riga Estonian School, na které se vyučují také estonské tradice a jazyk, kvůli kterému sem jezdí estonští učitelé. Od roku 2009 je ustanoveno udílení Estonsko-lotyšské a Lotyšsko-estonské překladatelské ceny, za účelem

zdůraznění důležitosti jazyka a podpory kulturní výměny (Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs 2016b). Jak uvádí Kevin O'Connor (2006: 178), mezi jeden z nejvýznamnějších společných projektů zemí patří Baltica International Folklore Festival propagující hudbu, tanec a tradice baltských lidí.

Trilaterální kulturní spolupráce zemí je řízena Baltickou kulturní komisí a pokyny ke spolupráci jsou uvedeny v Programu kulturní spolupráce – současný je pro období 2015–2018 – podepsaného ministry kultury Estonska, Litvy a Lotyšska. V tomto programu se země zavazují podporovat trilaterální iniciativy států, jakými jsou například Kremerata Baltica¹⁶, Baltický studentský festival písní Gaudeamus, Baltická taneční platforma a další. Dále také od roku 2009 existuje Seversko-baltický mobilní kulturní program pro zájemce ze severských a baltských zemí. V rámci Strategie Evropské unie pro region Baltského moře vznikla také v roce 2013 Priority Area Culture¹⁷ jako jedna z oblastí Strategie Evropské unie pro region Pobaltí s cílem zvýšit potenciál pro ekonomický růst a zaměstnanost začleněním kulturního sektoru do celé strategie. V jejím rámci se setkávají představitelé ministerstev kultury států Baltského moře (Ministry of Culture of the Republic of Lithuania 2015).

¹⁶ Kremerata Baltica je komorní orchestr složený z dvaceti tří hudebníků pocházející z Estonska, Litvy a Lotyšska založený v roce 1997. Od svého vzniku vystoupil již ve více než padesáti zemích a uskupení bylo také oceněno cenou Grammy (Kremerata Baltica nedatováno).

¹⁷ Priority Area Culture byla v roce 2015 přejmenována na Policy Area Culture (Policy Area Culture nedatováno).

Závěr

Tématem mé práce byla problematika transnacionálních regionů – jednoho z druhů mezinárodních regionů, které rozeznává makroperspektivní metoda politické geografie. Jak jsem zmínila v úvodu, cílem mé práce bylo na základě analýzy Estonska, Litvy a Lotyšska v definičních znacích transnacionálního regionu podle Bořka Hnízda, kterými jsou historie, obyvatelstvo, politická kultura, integrační snahy a spolupráce a kultura, určit, ve kterých z nich mohou existovat určité pochybnosti o Pobaltí jako transnacionální regionu.

Pobaltí je tvořeno třemi státy na pobřeží Baltského moře. Tyto státy jsou bezpochyby svázány společnou historií – jedním z důležitých znaků transnacionálního regionu. Středověký vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska se v mnohém odlišoval – Litva se po většinu středověku vyvíjela jako samostatný stát – přesto však byly od roku 1721 součástí Ruského impéria a od roku 1940 téměř padesát let součástí Sovětského svazu a, jak jsem uvedla, toto období výrazně poznamenalo myšlení obyvatelstva a zakořenilo hodnoty, které v nich převládají dodnes. Charakteristický prvek historie je tedy státy Pobaltí sdílený.

Struktura obyvatelstva, jazyk, kterým mluví, a náboženství, které vyznávají – to vše je také důležitým faktorem, který státy může vázat k sobě nebo naopak oddělovat. V případě Pobaltí jde o početnou menšinu etnických Rusů – i přesto že v Litvě je jejich podíl výrazně menší, jejich přítomnost v baltských zemích je faktorem, který státy spojuje. Země mohou spolupracovat v jejich integraci do společnosti či vytváření zákonů týkajících se národnostních menšin. V budoucnosti by ale také tento faktor mohl působit problémy – žádosti o autonomii nebo možná snaha Ruská federace tyto oblasti začlenit do svého území. Faktor obyvatelstva tedy v případě Pobaltí také region jednotí – naopak překážku by mohla tvořit odlišná víra – luteránství a pravoslaví v Estonsku a Lotyšsku oproti Litevcům vyznávajícím římskokatolickou víru.

Sovětská minulost se výrazně podepsala na hodnotách obyvatelstva a normách společnosti – tedy na politické kultuře. Obyvatelstvo stále vykazuje neliberální postoj k jiným životním stylům – například k homosexualitě – nebo k prostituci. Stále v nich také přetrvává jakási touha po silném charismatickém vůdci k zajištění pořádku a ekonomického růstu. Podle mého názoru je však tato kapitola problematická, protože i přes nalezené odlišnosti či podobnosti v názoru společnosti jsem nenalezla nic, co by výrazně spojovalo tyto tři země a lišilo je od ostatních – jak jsem již uvedla, většina hodnot se dá vysvětlit socialistickou minulostí, kterou však ve střední a východní Evropě poznaly téměř všechny státy, tudíž tyto hodnoty nejsou podle mého názoru ojedinělé. I přesto je však spojují.

Existence transnacionálních regionů podle Hnízda (1995: 78) pomáhá malým státům zviditelnit se na mezinárodním poli, což v případě Pobaltí odpovídá. Kvůli vojenské integraci a projektům na vytvoření baltských jednotek se zavedly standardy pro výcvik bezpečnostních jednotek v oblasti a Estonsko, Litva a Lotyšsko se tedy mohly stát členy Severoatlantické aliance – členstvím si i zajišťují spojení při případném pokusu Ruské federace o začlenění oblastí s početným osídlením etnických Rusů. Veškeré snahy o ekonomickou integraci byly v roce 2004 dovedeny na nejvyšší úroveň členstvím všech tří států v Evropské unii, v jejímž rámci i baltské země spolupracují se svými sousedy na celkovém rozvoji oblasti, a v dalších letech také členstvím v eurozóně. Na počtu mezinárodních organizací, kterými jsou státy členy, vidíme, že regionální spolupráce napomáhá Estonsko, Litvu a Lotyšsko prosadit a zapojit do dalších integračních struktur ve všech možných oblastech a tím se v případě Pobaltí potvrzuje i definiční znak integrace.

Dalšímu prohlubování spolupráce by mohly v budoucnosti vadit dosud nevyřešené mořské hranice mezi Lotyšskem a Litvou. Hnízdo (1995: 80) uvedl jako jednu z možných překážek mezi státy také rozdílný úřední jazyk. To samé se dá říci o baltských zemích – litevština a lotyšština sice jsou oproti estonštině ze stejné jazykové větve, ale vlivem historického vývoje se dnes jejich uživatelé

prakticky vzájemně nedomluví – to tedy značí překážku v jednání a nutnost zkušených překladatelů. Na základě analýzy Pobaltí v těchto a jiných aspektech, které jsem zmiňovala v průběhu práce, jsem však došla k závěru, že v každém z hledisek je možné najít určité skutečnosti, které státy od sebe oddělují – v historickém hledisku to může být samostatný vývoj Litvy, odlišnost estonského jazyka v kulturní oblasti a další. Přesto však státy spolupracují v co nejvíce možných oblastech a vytváří instituce, ve kterých jednají jako jeden stát.

V existenci tohoto regionu také můžeme vidět způsob, jakým se chtějí státy bránit možné agresi od Ruské federace. Pokud se zaměřím na geografickou blízkost a strategickou hodnotu Pobaltí pro Ruskou federaci – tou je, jak uvádí Murphy (2016) přístup k Baltskému moři a tím i k Atlantskému oceánu – zemím Pobaltí nic jiného než spolupráce a začlenění se do co nejvíce mezinárodních a bezpečnostních organizací nezbyvá. Svými kroky jasně ukazují jejich vymezení a obavu z ruské agrese, obzvláště po anexi Krymu – příkladem může být žádost Spojeným státům a Severoatlantické alianci o další bezpečnostní opatření v regionu před blížícím se ruským vojenským cvičením plánovaným na září 2017 u západních hranic Ruské federace (Sytaš 2017). Výchozí pozici v souvislosti s členstvím v NATO a Evropské unii mají pobaltské státy oproti Ukrajině lepší, otázkou však zůstává, jestli na to Ruská federace bude brát ohled.

Seznam pramenů a literatury:

Alisauskiene, Rasa (2006). Lithuania: Civic society and democratic orientation. In: Klingemann, Hans-Dieter – Fuchs, Dieter – Zielonka, Jan eds., *Democracy and Political Culture in Eastern Europe* (Abingdon: Routledge), s. 256–276.

Aptekar, Sofya (2009). Contexts of Exit in the Migration of Russian Speakers from the Baltic Countries to Ireland. *Ethnicities* 9 (4), s. 507–526.

Baltic Assembly (2012). *History – Formation of the Baltic States' regional organisations, 1988–1991* (<http://www.baltasam.org/en/history/pre-history>, 18. 3. 2017).

Best, Marina (2013). The Ethnic Russian Minority: A Problematic Issue in the Baltic States. *Verges: Germanic and Slavic Studies in Review* 2 (1), s. 33–41.

Brake, Benjamin (2007). Country profile No. 7: Lithuania. *focus Migration*. (http://focus-migration.hwwi.de/uploads/tx_wilpubdb/CP_07_Lithuania.pdf, 29. 3. 2017).

Cabada, Ladislav (2009). Úvodem. Možnosti a limity výzkumu evropského regionalismu. In: Cabada, Ladislav a kol., *Evropa regionů* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 5–24.

Cabada, Ladislav (2011). Makroregiony v geopolitice a politické geografii. In: Cabada, Ladislav – Šanc, David a kol., *Panregiony ve 21. století. Vývoj a perspektivy mezinárodních makroregionů* (Plzeň: Aleš Čeněk).

CIA (2017a). *The World Factbook – Estonia* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/en.html>, 20. 3. 2017).

CIA (2017b). *The World Factbook – Latvia* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lg.html>, 20. 3. 2017).

CIA (2017c). *The World Factbook – Lithuania* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lh.html>, 20. 3. 2017).

Dančák, Břetislav (1999). Litevská republika. In: Dančák, Břetislav ed. – Pospíšil, Ivo – Rakovský, Adam, *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska* (Brno: Masarykova univerzita), s. 71–150.

Dočkal, Vít (2004). Ústřední pojmy regionální politiky EU: Příspěvek ke studiu euroregionalismu. *Central European Political Studies Review* 6 (1), nestránkováno.

Encyklopedie Diderot (2002). *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích: Svazek 6 p/r* (Praha: Diderot).

Fiala, Vlastimil (2011a). Litevská republika. In: Fiala, Vlastimil a kol., *Prosazování národních zájmů členských zemí EU: Lotyšsko, Litva a Estonsko* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci), s.70–128.

Fiala, Vlastimil (2011b). Lotyšsko. In: Fiala, Vlastimil a kol., *Prosazování národních zájmů členských zemí EU: Lotyšsko, Litva a Estonsko* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci), s. 10–69.

Franckx, Erik (2012). Maritime Delimitation in the Baltic Sea: What Has Already Been Accomplished? *TransNav* 6 (3), s. 437–442.

Galbreath, David J. (2010). Minority rights in the Baltic States. *Baltic Rim Economies* 2010 (2), s. 24.

German History in Documents and Images (2009). The Partitions of Poland, 1772-1795 (http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/map.cfm?map_id=3665, 31. 3. 2017).

Hettne, Björn (2005). Beyond the ‘New’ Regionalism. *New Political Economy* 10 (4), s. 543–571.

Hnízdo, Bořek (1995). *Mezinárodní perspektivy politických regionů* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku).

Kasekamp, Andres (2010). *A History of the Baltic States* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Koroleva, Ilze – Rungule, Ritma (2006). Latvia: Democracy as an abstract value. In: Klingemann, Hans-Dieter – Fuchs, Dieter – Zielonka, Jan eds., *Democracy and Political Culture in Eastern Europe* (Abingdon: Routledge), s. 235–255.

Kremerata Baltica (nedatováno). *About Kremerata Baltica* (<http://www.kremeratabaltica.com/home/about-us/>, 11. 4. 2017).

Lauristin, Marju – Vihalemm, Peeter – Tallo Ivar (1997). The Development Of Political Culture In Estonia. *Estonian Urbanists' Review* (<http://www.urban.ee/pdf/15/U15-1-en.pdf>, 14. 3. 2017).

Ligenzowska, Joanna – Piecuch, Jakub (2015). National Minorities Integration in the Baltic States. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* 2015 (228), s. 168–175.

Macura, Vladimír (1996). Estonská kultura. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 285–307.

Ministry of Culture of the Republic of Lithuania (2015). *Cooperation in the Baltic Region* (<https://lrkm.lrv.lt/en/international-cooperation/international-organizations-and-regional-cooperation/cooperation-in-the-baltic-region>, 11. 4. 2017).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia (2014). *Baltic Defence Co-Operation – Main Joint Projects* (<http://www.mfa.gov.lv/en/security-policy/co-operation-with-nato-member-states-and-candidate-countries/baltic-defence-co-operation-main-joint-projects>, 30. 3. 2017).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia (2017). *Co-operation between the Baltic and Nordic countries* (<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/baltic-sea-region/co-operation-between-the-baltic-and-nordic-countries>, 18. 3. 2017).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania (2016a). *NB8* (<https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/regional-cooperation/nb8>, 18. 3. 2017).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania (2016b). *Council of the Baltic Sea States (CBSS)* (<https://www.urm.lt/default/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/regional-cooperation/council-of-the-baltic-sea-states-cbss>, 18. 3. 2017).

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Lithuania (2016c). *OECD* (<http://www.urm.lt/default/en/economic-diplomacy/lithuania-and-the-international-economic-organizations/oecd>, 30. 3. 2017).

Murphy, Judita (2016). The Baltics: Will Russia Invade and Should the U.S. Defend? *International Policy Digest*. 16. 12. 2016 (<https://intpolicydigest.org/2016/12/16/baltics-will-russia-invade-u-s-defend/>, 11. 4. 2017).

Nordic Co-operation (nedatováno). *About the Nordic Council of Ministers* (<http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-nordic-council-of-ministers>, 22. 3. 2017).

O'Connor, Kevin (2006). *Culture and Customs of the Baltic States* (Westport: Greenwood Press).

Policy Area Culture (nedatováno). *Policy Area Culture* (<http://www.eusbsrculture.eu/homepage/about.html>, 11. 4. 2017).

Pospíšil, Ivo (1999). Estonská republika. In: Dančák, Břetislav ed. – Pospíšil, Ivo – Rakovský, Adam, *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska* (Brno: Masarykova univerzita), s. 11–70.

Rakovský, Adam (1999). Lotyšská republika. In: Dančák, Břetislav ed. – Pospíšil, Ivo – Rakovský, Adam, *Pobaltí v transformaci: politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska* (Brno: Masarykova univerzita), s. 151–226.

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2014a). *Baltic Defence Co-operation* (<http://www.vm.ee/en/baltic-defence-co-operation>, 20. 3. 2017).

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2014b). *Northern Dimension* (<http://www.vm.ee/en/northern-dimension>, 18. 3. 2017).

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2015a). *Estonia in the Council of the Baltic Sea States (CBSS)* (<http://www.vm.ee/en/estonia-council-baltic-sea-states-cbss>, 18. 3. 2017).

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2015b). *European Union Strategy for the Baltic Sea Region (SBSR)* (<http://www.vm.ee/en/european-union-strategy-baltic-sea-region-sbsr>, 18. 3. 2017).

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2016a). *Lithuania* (<http://www.vm.ee/en/countries/lithuania?display=relations>, 20. 3. 2017).

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2016b). *Latvia* (<http://www.vm.ee/en/countries/latvia?display=relations>, 20. 3. 2017).

Republic of Estonia – Ministry of Foreign Affairs (2017). *Baltic Cooperation* (<http://www.vm.ee/en/baltic-cooperation>, 18. 3. 2017).

Romancov, Michael (2007). Politická geografie a geopolitika. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kol., *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 407–455.

Skovajsa, Marek (2006). *Politická kultura. Přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky* (Praha: Karolinum).

Sytas, Andrius (2017). Baltic states seek more NATO help ahead of Russian exercise. *Reuters*. 9. 2. 2017 (<http://www.reuters.com/article/us-baltic-nato-russia-idUSKBN15O2HZ>, 12. 4. 2017).

Štoll, Pavel (1996a). Litevská kultura. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 332–356.

Štoll, Pavel (1996b). Lotyšská kultura. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 308–331.

Švec, Luboš (1996a). Prehistorické a protohistorické období. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 7–19.

Švec, Luboš (1996b). Západ o Mare Balticum. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 77–114.

Švec, Luboš (1996c). Modernizační procesy v 19. a na počátku 20. století. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 114–150.

Švec, Luboš (1996d). Vznik samostatných států. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 151–173.

Švec, Luboš (1996e). Mezi mlýnskými kameny druhé světové války. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 212–236.

Švec, Luboš (1996f). Obnovení nezávislosti: Cesta z impéria. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 255–270.

Švec, Luboš (1996g). Sovětské republiky. In: Švec, Luboš – Macura, Vladimír – Štoll, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 237–254.

TimeMaps (2017). *Europe 1453AD – 1648AD* (<http://www.timemaps.com/history/europe-1648ad>, 29. 3. 2017).

Titma, Mikk – Rämmer, Andu (2006). Estonia: changing value patterns in a divided society. In: Klingemann, Hans-Dieter – Fuchs, Dieter – Zielonka, Jan eds., *Democracy and Political Culture in Eastern Europe* (Abingdon: Routledge), s. 277–307.

Waisová, Šárka (2002). Nové formy regionální spolupráce v severovýchodní Evropě. Je baltská kooperace problém nebo příležitost? *Politologický časopis* 2002 (3), s. 297–313.

White, Stephen (1984). Political Culture in Communist States: Some Problems of Theory and Method. *Comparative Politics* 16 (3), s. 351–365.

Zájedová, Iivi (2011). Estonská republika. In: Fiala, Vlastimil a kol., *Prosazování národních zájmů členských zemí EU: Lotyšsko, Litva a Estonsko* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci), s. 129–173.

Resumé

This bachelor thesis focuses on the region of Baltic States – Estonia, Latvia and Lithuania – as transnational region. The aim of this thesis is to analyse Baltic States in the main characteristics of transnational region according to Bořek Hnízdo, which are history, population, political culture, integration and cooperation of the states and culture, and determine in which of them Baltic States meet the criteria to be transnational region and in which we can doubt about it.

The concept of region in social sciences and the types of international regions mainly transnational region are the main topics of the theoretical part of this thesis. The region of Baltic States is analysed in the practical part of this work. In order to meet the aim of this thesis it was necessary to find similar and different characteristics of the states and find for example institutions or structures of transnational cooperation.

In conclusion of this bachelor thesis I evaluated found information and through this information determined that in characteristics of history and integration and cooperation cannot be doubt about Baltic States as transnational region. Also the ethnical composition of society is quite similar in these states. However there can be some doubt about political culture and the cultural characteristic can also be problematic because of the differences between official languages. There are also some differences in religious composition of the society in the region of Baltic States.

Příloha č. 2: Trojí dělení Polska 1772–1795

Dostupné na http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/map.cfm?map_id=3665 (31. 3. 2017)

Příloha č. 3: Mapa baltických zemí v Ruském impériu (1850)

Map 5 The Baltic lands in the Russian Empire (c. 1850)

Dostupné na Kasekamp (2010: 74)

Příloha č. 4: Současná mapa regionu Pobaltí

Map 7 The Baltic states today

Dostupné na Kasekamp (2010: 176)